

บทที่ 2 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ศึกษาใน 2 หัวข้อใหญ่คือ 1) การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนในระดับอุดมศึกษา และ 2) บทบาทของห้องสมุดมหาวิทยาลัยในการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนในระดับอุดมศึกษา

1.1 สารสำคัญของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ที่เกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนรู้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 บังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 20 สิงหาคม 2542 มีผลทำให้เกิดการปฏิรูปการศึกษา อันเป็นวาระสำคัญของชาติ มีเนื้อหาทั้งหมด 9 หมวด 1 บทเฉพาะกาล รวม 78 มาตรา สารสำคัญของ พระราชบัญญัติฯ ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ สรุปได้ดังนี้

หมวด 1 บททั่วไป ความมุ่งหมาย หลักการ

มาตรา 6 ลักษณะคนไทยที่พึงประสงค์ การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

มาตรา 7 เป้าหมายกระบวนการเรียนรู้ มุ่งปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริม สิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพ กฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาสถาปัตยกรรมของส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และความรู้อันเป็นสากล อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่รู้และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

มาตรา 8 การจัดการศึกษา เป็นการศึกษาตลอดชีวิต สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องโดยสรุปในหมวดนี้เน้นให้เห็นความสำคัญของการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนในทุกด้าน ผู้มีการ ศึกษาจึงควรได้รับการพัฒนาให้เป็นทั้งคนเก่ง คนดีและมีความสุข

หมวด 4 แนวทางในการจัดการศึกษา

มาตรา 22 หลักการจัดการศึกษา ต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ

มาตรา 23 สาระการเรียนรู้ เน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา ในเรื่องเกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ตลอดจนประวัติความเป็นมาของสังคมไทย การเมืองและการปกครอง ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

รวมทั้งเรื่องการจัดการด้านคณิตศาสตร์ ด้านภาษา การประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข การใช้ และการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา และ กฎมณียาไทย

มาตรา 24 กระบวนการเรียนรู้ ต้องจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ ความ ถนัด และความแตกต่างของผู้เรียน ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการการเผชิญสถานการณ์และประยุกต์เพื่อ ป้องกันและแก้ปัญหา ให้ผู้เรียนเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง ผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆอย่างสมดุล รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยม และ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน อำนวยความ สะดวกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจ เรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อและแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย พ่อแม่ ผู้ปกครอง และชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการ เรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่

มาตรา 25 บทบาทรัฐในการส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ โดยการส่งเสริมการดำเนินงาน และจัดตั้งแหล่ง เรียนรู้ตลอดชีวิต ทุกรูปแบบอย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ

มาตรา 26 การประเมินผลการเรียนรู้ พิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ สังเกต พฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรม และการทดสอบ ควบคู่กันไปตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและ รูปแบบการศึกษา และให้นำผลการประเมินดังกล่าวมาใช้ประกอบการพิจารณาในการจัดสรรโอกาสการเข้าศึกษา ต่อโดยใช้วิธีการที่หลากหลาย

มาตรา 27 และ 28 การพัฒนาหลักสูตรแต่ละระดับ หลักสูตรต้องมีลักษณะหลากหลายตามความ เหมาะสมของแต่ละระดับ โดยสาระของหลักสูตรทั้งด้านวิชาการและวิชาชีพ ต้องมุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุล ทั้งความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงาม และความรับผิดชอบต่อสังคม หลักสูตรระดับอุดมศึกษา ให้เพิ่ม การพัฒนาวิชาการและวิชาชีพขั้นสูง การค้นคว้าวิจัย เพื่อพัฒนาองค์ความรู้และสังคม

มาตรา 29 บทบาทของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคม อื่น จัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน เพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน รวมทั้งหาวิธีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การพัฒนาระหว่างชุมชน

มาตรา 30 การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ ให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มี ประสิทธิภาพและส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา โดยสรุปในหมวดนี้มาตราที่ 22 ชี้ให้เห็นความสำคัญของการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดย ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้มากที่สุด ได้เรียนจากประสบการณ์จริง มีปฏิสัมพันธ์กับแหล่งเรียนรู้ที่ หลากหลายจนสามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง และนำไปประยุกต์ในการดำรงชีวิตได้ ผู้ที่มีบทบาทสำคัญคือ ผู้สอน ซึ่งต้องมีความรู้ความสามารถในการจัดบรรยากาศการเรียนการสอนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ กระตุ้น ทำทหาย ให้กำลังใจ ช่วยแก้ปัญหาและชี้แนะแนวทางการแสวงหาความรู้ที่ถูกต้องให้แก่ผู้เรียนเป็นรายบุคคล นอกจากนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งห้องสมุดก็มีความจำเป็นต้องให้ความร่วมมือและสนับสนุนการจัดการ เรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางด้วย

1.2 รูปแบบการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน

ในการจัดการเรียนการสอน ผู้สอนจำเป็นต้องหาวิธีการต่างๆ ในการถ่ายทอดความรู้ไปยังผู้เรียน จึงทำให้เกิดรูปแบบการเรียนการสอนหลายรูปแบบ ทั้งที่มีความเรียบง่ายไปจนถึงรูปแบบที่มีวิธีการที่ซับซ้อน การจัดการเรียนการสอนแต่ละรูปแบบมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันออกไป บางรูปแบบสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ อย่างแพร่หลาย บางรูปแบบมีความเฉพาะเจาะจงสูง สามารถนำไปใช้กับการเรียนการสอนในบางสาขาวิชาเท่านั้น การจำแนกรูปแบบการเรียนการสอนสามารถทำได้หลายวิธี สำหรับการวิจัยครั้งนี้ได้รวบรวมรูปแบบการจัดการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษา ซึ่งจำแนกตามแหล่งการเรียนรู้ (Learning resources) ออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้ (พันธ์ศักดิ์ พลสารัมย์, วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา และทิพย์รัตน์ สีเพชรเหลือง, 2543)

1.2.1 การจัดการเรียนการสอนที่เน้นการเรียนรู้จากครู คือวิธีการจัดการเรียนการสอนที่เน้นครูเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ และผู้เรียนทำหน้าที่เป็นผู้เรียนรู้จากการรับความรู้และประสบการณ์

1) การบรรยาย (Lecture) เป็นวิธีการสอนที่นิยมใช้ในระดับอุดมศึกษามากที่สุด เพราะเป็นวิธีการสอนที่เกิดผลดีสำหรับการเรียนรู้สาระที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริง เน้นการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ของผู้สอนให้ผู้เรียนโดยการอธิบายเนื้อหา อาจเป็นการบรรยายล้วน บรรยายโดยมีอุปกรณ์การสอนต่างๆ ประกอบ หรือมีการสาธิตประกอบการบรรยาย

2) การสอนเป็นทีม (Team teaching) คือการสอนโดยกลุ่มผู้สอนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป สอนผู้เรียนกลุ่มเดียวกัน ในเวลาเดียวกัน โดยมุ่งสอนให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้ร่วมกันตั้งไว้ มีการทำวิจัยหลายเรื่องพบว่าผู้เรียนผู้สอนมีความพึงพอใจในวิธีการสอนเป็นทีมมากกว่าการสอนเดี่ยว (Dunkin, & Barnes, 1986)

3) การสอนโดยตรง (Direct instruction) เป็นการจัดการเรียนการสอนที่ไม่นิยมใช้มากนัก แต่ก็มีความสำคัญ เหมาะสำหรับการให้ความรู้ด้านทฤษฎีและหลักการแก่ผู้เรียน โดยไม่มีการจัดกิจกรรมอื่นใดเสริมการเรียน ในเวลาเรียนไม่มีการพูดเรื่องส่วนตัวหรือแสดงความรู้สึก จุดมุ่งหมายของการเรียนแบบนี้คือการใช้เวลาในการศึกษาเนื้อหาสาระด้านวิชาการอย่างเต็มที่

4) การเรียนจากสิ่งเร้า (Learning from simulation) เป็นการสอนที่ใช้สิ่งเร้าเป็นตัวกระตุ้นการเรียนรู้ การสอนแบบนี้ทำได้โดยการที่ผู้สอนนำเสนองานให้แก่ผู้เรียน โดยผู้เรียนต้องตอบสนองต่อสิ่งที่ได้รับการเสนอนั้น ผู้เรียนจะค่อยๆ เรียนรู้ทักษะและมโนทัศน์ต่างๆ ตามลำดับจากสิ่งง่ายไปสู่สิ่งที่สลับซับซ้อนยิ่งขึ้น ผู้สอนทำหน้าที่ดูแลให้ผู้เรียนทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน

1.2.2 การจัดการเรียนการสอนที่เน้นการเรียนรู้จากผู้เรียนร่วมกัน คือวิธีการเรียนการสอนที่เน้นการเรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียนร่วมกัน ตัวอย่างการสอนแบบนี้ได้แก่

1) การสอนโดยเพื่อนร่วมชั้น (Peer teaching) คือการเรียนรู้จากเพื่อนร่วมชั้นเช่น การอภิปราย โดยมีผู้เรียนเป็นผู้นำอภิปราย ตั้งแต่การนำเสนอประเด็นและการสรุป ส่วนผู้สอนเป็นผู้วางแผนการสอนตั้งแต่การวางแผนโครงข่ายวิชาและจัดรูปแบบกิจกรรมที่ใช้ในการเรียนการสอน ตลอดจนเป็นผู้คัดเลือกผู้เรียนที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเพื่อทำหน้าที่สอน การสอนแบบนี้ทำให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบมากขึ้น โดยเฉพาะผู้เรียนที่ต้องทำหน้าที่สอน ส่วนผู้เรียนที่ถูกสอนจะรู้สึกผ่อนคลาย ไม่มีความเครียดหรือกดดัน และกล้าถามในสิ่งที่ยังไม่เข้าใจ

2) การอภิปราย (Small group discussion) การจัดการเรียนการสอนโดยการอภิปรายใช้ได้ผลดีกับกลุ่มผู้เรียนตั้งแต่ 5-25 คน การแบ่งกลุ่มสำหรับการอภิปรายมีหลายวิธี วิธีที่ไม่เป็นทางการมากที่สุดคือ กลุ่มซุบซิบ (Buzz group) ซึ่งเป็นกลุ่มที่ใช้ระยะเวลาสั้นๆ อภิปรายในเรื่องเฉพาะเจาะจงประเด็นใดประเด็นหนึ่งที่

เป็นปัญหาจากการบรรยายในชั้นเรียน ตามปกติการอภิปรายแบบกลุ่มซุบซิบไม่ได้มีการเตรียมการล่วงหน้ามาก่อน ผู้สอนต้องตั้งประเด็นให้ผู้เรียนคิดแลกเปลี่ยนประเด็นถกเถียงและนำไปสู่การตัดสินใจได้ข้อสรุป นอกจากนี้จะให้การอภิปรายสั้นๆแบบกลุ่มซุบซิบแล้ว ผู้สอนอาจให้ผู้เรียนเลือกประเด็นปัญหาจากหัวข้อของการเรียนในชั่วโมงเรียนนั้นด้วย

3) **การสัมมนา (Seminar)** เป็นการจัดการเรียนการสอนที่นิยมใช้ในระดับบัณฑิตศึกษา การสัมมนาเป็นการสอนโดยให้ผู้เรียนในกลุ่มรับผิดชอบต่อสาระหรือหัวข้อของการเรียนรู้ร่วมกัน โดยแบ่งงานรับผิดชอบให้แต่ละคนศึกษาค้นคว้า อภิปราย และนำเสนอในกลุ่มใหญ่ โดยผู้ร่วมสัมมนา 1 หรือ 2 คนเป็นผู้นำเสนอประเด็นที่สนใจ แล้วเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมสัมมนาอื่นๆแสดงความคิดเห็น การสอนด้วยวิธีสัมมนานำให้ผู้สอนและผู้เรียนมีการแบ่งปันความรู้ ความคิด และประสบการณ์ซึ่งกันและกัน

4) **การเรียนรู้แบบหุ้นส่วน (Partners in learning)** เป็นการจัดการเรียนการสอนที่ผสมผสานระหว่างการเรียนรู้ด้านวิชาการ การบูรณาการสังคมและการเรียนรู้กระบวนการทางสังคมเข้าด้วยกัน สามารถใช้ได้กับทุกรายวิชาและผู้เรียนทุกกลุ่มอายุ การจัดการเรียนการสอนแบบนี้มุ่งเน้นให้ผู้เรียนทำงานร่วมกัน มีทัศนคติทางบวกต่อกัน มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นและประสบการณ์ซึ่งกันและกัน การกำหนดให้ผู้เรียนจับคู่เพื่อเรียนรู้ร่วมกันเป็นรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการเริ่มต้นการเรียนรู้แบบหุ้นส่วน งานที่มอบหมายในช่วงเริ่มต้นควรเป็นงานที่ไม่ยากนัก หลังจากนั้นผู้สอนสามารถกำหนดขนาดของกลุ่มให้ใหญ่ขึ้นได้ กลุ่มที่มีขนาดเหมาะสมที่สุดคือ 4-5 คน ตลอดระยะเวลาของการเรียนการสอน ผู้สอนทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา คอยอำนวยความสะดวกในทุกเรื่อง และสังเกตการณ์การทำงานกลุ่ม หากกลุ่มใดมีปัญหา ผู้สอนต้องพร้อมที่จะเข้าไปช่วยเหลือในทันทีเพื่อการทำงานกลุ่มจะได้เป็นไปอย่างราบรื่น

5) **การแสดงบทบาทสมมติ (Role playing)** การจัดการเรียนการสอนโดยการใช้บทบาทสมมติคือการจัดการกับปัญหาโดยการแสดงบทบาทที่ใกล้เคียงกับสถานการณ์จริง หลังจากการแสดงมีการอภิปรายเพื่อหาข้อสรุป การเรียนการสอนแบบนี้ผู้เรียนส่วนหนึ่งเป็นผู้แสดงบทบาท ผู้เรียนอีกส่วนหนึ่งเป็นผู้สังเกตการณ์ ผู้แสดงมีโอกาสสะท้อนความคิด ความรู้สึกของบุคคลในตัวละครซึ่งไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริงของผู้แสดง เป็นการนำเอาใจเขามาใส่ใจเรา ในขณะเดียวกันผู้สังเกตการณ์ได้รับรู้ความคิด ความรู้สึกและมีอารมณ์ร่วมกับนักแสดง สิ่งนี้ทำให้ผู้เรียนทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นผู้แสดงหรือผู้สังเกตการณ์ มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เกิดขึ้น ทำให้เกิดความปรารถนาที่จะมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาหรือการหาข้อสรุป

6) **การสอนแบบกลุ่มสืบค้น (Group investigation)** เป็นการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งสอนกระบวนการแก่ผู้เรียน ประกอบด้วยการสอนให้ผู้เรียนเกิดความอยากรู้อยากเห็น เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมสืบสวนสอบสวน เพื่อหาคำตอบสำหรับปัญหาใดปัญหาหนึ่ง ผู้เรียนจะต้องทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มปรึกษาหรือแบ่งปันหน้าที่การงาน อภิปรายถกเถียง เสนอข้อมูล อธิบายข้อสรุปสำหรับข้อคิดเห็นแต่ละข้อ ส่วนผู้สอนทำหน้าที่เป็นที่เลี้ยง ผู้ประสานงาน ที่ปรึกษาและผู้ติดตามผล โดยไม่มีข้อสรุปของความรู้เกี่ยวกับปัญหาที่ผู้เรียนสนใจเตรียมไว้เลย ผู้สอนจะได้รับคำตอบต่างๆพร้อมกับผู้เรียน การเรียนการสอนแบบกลุ่มสืบค้นนี้ยังได้เพิ่มความคิดเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคล เป็นสิ่งเร้าให้ผู้เรียนเกิดความอยากรู้อยากเห็น เมื่อรู้ว่าผู้อื่นคิดอย่างไร ได้เข้าใจการทำงานของผู้อื่น ได้แก้ปัญหาพร้อมกับผู้อื่น นับเป็นวิธีการสอนที่เน้นประชาธิปไตย

7) **การสอนแบบสมดุล (Equilibrium teaching)** เป็นการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการปรับความคิดเห็นของปัจเจกบุคคลกับการคิดของกลุ่มบุคคล ที่มีการปรับไปสู่สถานะที่ดีที่สุดในการละเทศะและสังคมนั้นๆ นอกจากการปรับสมดุลในด้านความคิดแล้ว ยังปรับสมดุลในด้านการสอนสาระให้ควบคู่ไปกับการแทรก

การพัฒนาจริยธรรมโดยกระตุ้นให้ผู้เรียนตระหนักในการพิจารณาตนเองอีกด้วย การสอนแบบสมดุลนี้จะทำให้ผู้เรียนได้คิด เสนอความคิดต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดและเปรียบเทียบความคิดของตนเองกับกลุ่ม ได้มุ่งหาคำตอบจากแหล่งความรู้หลายแหล่งเพื่อให้กระบวนการความคิดมีฐานความรู้รองรับความคิด ทำให้เห็นความแตกต่างระหว่างความคิดที่สนับสนุนกับความคิดที่คัดค้าน นอกจากนั้นยังทำให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการหาข้อสรุปในประเด็นที่กลุ่มพิจารณาด้วย สำหรับผู้สอนจะต้องมีบทบาทในการเตรียมเอกสารและอุปกรณ์การสอนและการให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ผู้เรียน และในการเรียนจะเรียนในลักษณะของกลุ่มย่อยแต่ละกลุ่มไม่เกิน 10 คน และรวมทั้งหมดไม่ควรเกิน 50 คน เพื่อการตรวจสอบความคิดและความรู้ของผู้เรียนได้ทั่วถึง โดยใช้เทคนิคต่างๆ เช่น การระดมสมอง การสัมมนาเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดซึ่งกันและกัน

1.2.3 การจัดการเรียนการสอนที่เน้นการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ คือการจัดการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากแหล่งความรู้ต่างๆ เช่น ตำรา เอกสาร ชุดการเรียน สิ่งพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุ คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ตและอื่นๆ ตัวอย่างการสอนแบบนี้ได้แก่

1) การสอนตามบทเรียนสำเร็จรูป (Programmed instruction) คือวิธีการเรียนรู้โดยผ่านทางเอกสารและอุปกรณ์ต่างๆ ที่จัดไว้อย่างเป็นระบบ ส่วนใหญ่เป็นแบบเรียนสำเร็จรูปมีเนื้อหาจบภายในหนึ่งตอน ผู้เรียนสามารถจัดเวลาในการเรียนได้ด้วยตนเอง ผู้สอนเป็นผู้เลือกเนื้อหาวิชา เตรียมเอกสารประกอบการเรียน เขียนคำแนะนำในการศึกษา และเตรียมแบบทดสอบ การเรียนแบบนี้ ผู้เรียนต้องช่วยเหลือตัวเองมากที่สุด ผู้สอนจะต้องเตรียมบทเรียนเป็นสาระสั้นๆ มีคำถามคำตอบและคำอธิบายเพิ่มเติม บทเรียนจะให้ข้อมูลย้อนกลับ หลังจากที่ผู้เรียนได้ศึกษาจบในแต่ละตอน วิธีการสอนแบบนี้มีการนำไปใช้อย่างแพร่หลายในสาขาวิชาต่างๆ เป็นจำนวนมาก

2) การสอนแบบรายบุคคลหรือแบบเคลเลอร์ (The personalized of instruction or Keller plan) ลักษณะการสอนแบบนี้จัดทำเป็นระบบ หลักการของระบบมีลักษณะเป็นรายบุคคล ผู้เรียนเรียนด้วยตนเองก้าวหน้าไปช้า-เร็วตามความสามารถของแต่ละบุคคล วิธีนี้ต้องการเวลาจากผู้สอนเพียงเล็กน้อยเท่านั้น วิธีการของระบบ ผู้สอนต้องเตรียมบทเรียนต่างๆ ครอบคลุมทั้งชุดวิชา โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็นหน่วยมาน้อยแล้วแต่เนื้อหาในแต่ละหน่วย ผู้สอนจะต้องจัดทำเป็นคู่มือการเรียน (Study guide) ซึ่งมีรายละเอียดว่าแต่ละหน่วยมีวัตถุประสงค์อะไร มีวิธีการอย่างไร ผู้เรียนต้องทำอะไรบ้าง ทำแบบทดสอบหรือแบบฝึกหัดไว้สำหรับการทดสอบ ผู้เรียนจะต้องเรียนไปตามหน่วยและตามวิธีที่กำหนดไว้ในคู่มือการเรียน เมื่อผู้เรียนคิดว่าพร้อมแล้วก็ไปขอสอบเฉพาะหน่วยนั้นได้จากอาจารย์ผู้สอน ถ้าสอบไม่ผ่านก็ไปศึกษาใหม่ หรือขอคำแนะนำจากอาจารย์ผู้สอนหรือผู้ช่วยได้

3) การสอนโดยใช้แหล่งเรียนรู้ (Resource-based learning-RBL) เป็นเทคนิคที่นำมาใช้ในการเรียนการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และประสบผลสำเร็จ ทั้งในด้านการเป็นผู้มีความรู้ในเนื้อหา (Subject literate) และการเป็นผู้รู้สารสนเทศ (Information literate) ด้วยการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างอิสระ ผู้สอนเป็นเพียงผู้ส่งเสริมและกระตุ้นให้ผู้เรียนศึกษาเนื้อหาในบทเรียนจากแหล่งเรียนรู้ (Learning resources) ทั้งภายในและภายนอกสถาบัน และอาจพัฒนาฐานความรู้บนเว็บโดยเชื่อมโยงแหล่งความรู้ต่างๆ เพื่ออำนวยความสะดวกในการศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้เรียน (กุลธิดา ท้วมสุข, 2547)

4) การสอนแบบมอดูล (Module instruction) เป็นวิธีการจัดการเรียนการสอนจากหน่วยการสอนที่มีเนื้อหาจบในตัวเอง สร้างขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนเองมากกว่าที่จะใช้ครู ซึ่งประกอบด้วยสื่อการเรียนและกระบวนการเพื่อที่จะถ่ายทอดเรื่องราวอย่างใดอย่างหนึ่ง ประกอบด้วยวัตถุประสงค์ กิจกรรมการเรียนและการประเมินผล ตามปกตินิยมใช้ในลักษณะที่เป็นเอกสารการพิมพ์ หรือทำเป็นเอกสารเล่มเล็กๆ การเรียนการสอนจากมอดูลเป็นวิธีการสอนที่มีระเบียบแบบแผน มีการศึกษาความรู้หลายๆ วิธี หรือมีลักษณะที่รวมเอาวิธีการสอน

หลายอย่างเข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งเหมาะกับผู้เรียนที่มีความรู้ต่างกัน นอกจากนั้นการที่มอดูลแยกเนื้อหาออกเป็นส่วนย่อยๆ ทำให้ผู้เรียนเข้าใจได้ง่ายขึ้น และได้ทราบความสามารถหรือความก้าวหน้าในการเรียนของตน

5) การสอนโดยใช้คอมพิวเตอร์ (Computer-based instruction) การจัดการเรียนการสอนแบบนี้มีลักษณะคล้ายกับการเรียนตามแผนที่วางไว้ การใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอนทำให้สามารถบรรจุข้อมูล วิธีการประเมินผล และการวิเคราะห์ผลการเรียนของนักศึกษาแต่ละคน ซึ่งไม่สามารถทำได้ด้วยวิธีอื่น โปรแกรมการสอนโดยใช้คอมพิวเตอร์ในระดับอุดมศึกษาที่รู้จักกันมากที่สุดคือ PLATO (Programed Logic for Automated Teaching Operation) ซึ่งเป็นโปรแกรมที่ได้รับการพัฒนาขึ้นมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1960 โปรแกรมนี้ได้รับข้อมูลที่ใช้ในการเรียนอย่างครบถ้วน และยังมีข้อมูลเกี่ยวกับระบบการจัดการอยู่ในหน่วยความจำ ซึ่งอำนวยความสะดวกในการจัดเก็บข้อมูล การกู้ข้อมูล และยังสามารถวิเคราะห์ข้อมูลที่ผู้เรียนบันทึกไว้เมื่อมีการตอบสนองต่อบทเรียนหน่วยใดหน่วยหนึ่ง นอกจากนั้นโปรแกรมยังเปิดโอกาสให้มีการพัฒนาระบบย่อยที่สามารถตอบสนองความต้องการเฉพาะได้อีกด้วย การใช้คอมพิวเตอร์ในการเรียนการสอนทำให้ใช้เวลาการเรียนการสอนน้อยลงกว่าการเรียนการสอนโดยวิธีปกติ

6) การเรียนการสอนโดยใช้อุปกรณ์โสต(Audio-tutorial instruction) คือการจัดการเรียนการสอนผ่านอุปกรณ์โสต เช่น เครื่องเล่นเทป เครื่องเล่นแผ่นเสียง เครื่องฉาย สไลด์ เป็นต้น การเรียนการสอนวิธีนี้ผู้เรียนจะมีสถานที่เรียนเป็นส่วนตัวเฉพาะตัว และสามารถเลือกใช้อุปกรณ์โสตที่จัดเตรียมไว้ตามความต้องการ ผู้เรียนจะได้รับเอกสารแนะนำวิธีการใช้อุปกรณ์ดังกล่าว โดยผู้สอนจะเตรียมเนื้อหาวิชาล่วงหน้าโดยการบันทึกลงบนอุปกรณ์โสต การเรียนการสอนวิธีนี้ทำให้ผู้เรียนแต่ละคนสามารถเลือกเวลาเรียนได้ตามความสะดวก และเป็นการทวนเวลาของผู้สอนอีกด้วย

7) การสอนโดยใช้ทัศนูปกรณ์ (Visual-based instruction) พัฒนาการของเครื่องเล่นวีดิทัศน์ขนาดเล็กส่งผลต่อการเรียนการสอนเป็นอย่างมาก มีการนำเครื่องบันทึกวีดิทัศน์มาใช้ในการเรียนการสอนสาขาวิชาต่างๆอย่างเกิดผล โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิชาที่เกี่ยวกับการฝึกปฏิบัติ ผู้เรียนและผู้สอนสามารถทบทวนทักษะการปฏิบัติได้ในทันที โดยเห็นรายละเอียดของกระบวนการปฏิบัติทุกขั้นตอน สามารถวิเคราะห์เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยการเปิดซ้ำได้หลายครั้งเท่าที่ต้องการ ทัศนูปกรณ์ที่ใช้กันมาก ได้แก่ ภาพนิ่ง ภาพยนตร์ สื่อผสม โทรทัศน์วงจรปิด และวีดิทัศน์ อุปกรณ์ที่นำมาใช้เหล่านี้ หากมีความทันสมัยก็จะยิ่งส่งผลต่อประสิทธิภาพการเรียนการสอนเพิ่มมากขึ้น

8) การสอนผ่านฐานการเรียนรู้จากเครือข่าย (Web-based instruction) เป็นการผนวกคุณสมบัติของ Hypermedia เข้ากับคุณสมบัติของเครือข่าย World Wide Web เพื่อสร้างสิ่งแวดล้อมแห่งการเรียนรู้ในมิติที่ไม่มีขอบเขตจำกัดด้วยระยะทางและเวลาที่แตกต่างกันของผู้เรียน การเรียนการสอนแบบนี้เป็นการสนับสนุนศักยภาพในการเรียนด้วยตนเองตามลำพัง คือผู้เรียนสามารถเลือกเนื้อหาบทเรียนที่น่าสนใจอยู่ในรูปแบบ Hypermedia ซึ่งเป็นเทคนิคการเชื่อมโยงเนื้อหาหลักด้วยเนื้อหาอื่นที่เกี่ยวข้อง รูปแบบการเชื่อมโยงนี้เป็นได้ทั้งการเชื่อมโยงข้อความไปสู่เนื้อหาที่เกี่ยวข้อง หรือสื่อภาพและเสียง การเชื่อมโยงดังกล่าวจึงเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถควบคุมการเรียนด้วยตนเอง โดยเลือกลำดับ เนื้อหาบทเรียนตามความต้องการ และเรียนตามระยะเวลาที่เหมาะสม ดังนั้นผู้เรียนจึงควรมีวุฒิภาวะที่เหมาะสม และมีทักษะในการตรวจสอบพุทธิพิสัยการเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งหมายถึงการมีแนวทางการเรียนของตน ควบคุมและตรวจสอบตนเองได้ ผู้สอนจึงต้องมีบทบาทในการเตรียมการให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการเลือกสรรและสังเคราะห์ในการเรียนผ่านเครือข่าย

ได้แก่ ทักษะการอ่านเขียน ทักษะในเชิงภาษา ทักษะในการอภิปราย และทักษะในการควบคุมตรวจสอบการเรียนรู้ของตนเอง และทำหน้าที่เสมือนพี่เลี้ยง ผู้สนับสนุน และเป็นทีปรีक्षा ซึ่งจะต้องใช้เวลามากกว่าการเรียนการสอนในชั้นเรียนธรรมดา นอกจากนั้นผู้สอนจะต้องออกแบบการเรียนการสอนและใช้ประโยชน์ของความเป็นเครือข่ายอย่างสูงสุดและเหมาะสม โดยการสร้างการเชื่อมโยงแหล่งข้อมูลอื่นที่สนับสนุนเนื้อหาหลักที่ผู้สอนสร้าง และออกแบบกิจกรรมการปฏิสัมพันธ์ให้ผู้เรียนได้ประโยชน์จากการศึกษาร่วมกับผู้อื่นและสามารถใช้สิ่งแวดล้อมในการเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

1.2.4 การจัดการเรียนการสอนที่เน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ คือวิธีการจัดการเรียนการสอนที่ผู้เรียนเรียนรู้ได้จากการกระทำด้วยตนเองหรือการฝึกปฏิบัติ ตัวอย่างการสอนแบบนี้ได้แก่

1) **การฝึกปฏิบัติ (Laboratory teaching/experiential-based learning)** คือการจัดการเรียนการสอนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ประยุกต์ความรู้หรือเนื้อหาที่ได้เรียนรู้จากชั้นเรียนไปใช้ในสภาพจริง โดยการฝึกฝนและลงมือทำตามหลักการที่ได้เรียนจากในชั้นเรียน เช่น การสาธิต การทดลอง การฝึกงาน การศึกษานอกสถานที่ การค้นคว้าในห้องทดลอง เป็นต้น วิธีการสอนแบบนี้ใช้มากในรายวิชาทางด้านวิทยาศาสตร์กายภาพ วิทยาศาสตร์ชีวภาพ และศาสตร์ด้านวิชาชีพ เช่น วิศวกรรมศาสตร์ ครุศาสตร์ เป็นต้น และสามารถนำไปใช้กับวิชาอื่นๆ ได้เช่นเดียวกัน เพราะการเรียนรู้โดยการฝึกปฏิบัติเป็นวิธีการเรียนรู้ที่ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาสาระของวิชาได้ดีขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเนื้อหาสาระที่มีความซับซ้อน

2) **การสอนในคลินิก (Clinical teaching)** คือการจัดการเรียนการสอนที่เกิดขึ้นในสภาพความเป็นจริง ส่วนใหญ่เป็นศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ เช่น แพทย์ การพยาบาล ทันตกรรม กายภาพบำบัด และงานด้านสังคม การเรียนในคลินิกเปิดโอกาสให้ผู้เรียนประยุกต์ความรู้ หลักการและทฤษฎีเข้ากับสภาพจริงที่ได้สังเกตและมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เกิดขึ้นในคลินิก โดยมีผู้สอนเป็นผู้ชี้แนะอธิบายเพิ่มเติม การเรียนในคลินิกทำให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียน มีการฝึกทักษะ การแก้ปัญหา และสัมผัสกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงด้วยตัวเอง

1.2.5 การจัดการเรียนการสอนที่เน้นการเรียนรู้แบบผสมผสาน ปัจจุบันการเรียนการสอนในศาสตร์ต่างๆ เน้นในเรื่องการเรียนการสอนแบบผสมผสาน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนได้รับความรู้จากแหล่งความรู้หลายทาง ความรู้บางอย่าง ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองได้จากสื่อ เช่น จากเครือข่าย จากการอ่านเอกสาร หรือจากการฝึกประสบการณ์โดยตรงจากสถานประกอบการ หรืออาจจะเริ่มจากการได้รับพื้นฐานความรู้จากอาจารย์ผู้รับผิดชอบรายวิชานั้นเสียก่อน แล้วให้ผู้เรียนศึกษาด้วยตนเอง ในบางกรณีเมื่อต้องการให้ผู้เรียนได้ทำงานร่วมกับผู้อื่น ฝึกการอภิปราย และเน้นให้ผู้เรียนได้มีทักษะด้านการคิดวิเคราะห์และสังเคราะห์จากการเรียนรู้ด้วยตนเอง และการมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่ม ตัวอย่างการสอนแบบนี้ได้แก่

1) **การสอนแบบอุปนัย (Indicative method)** เป็นการสอนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากรายละเอียดปลีกย่อยไปหาส่วนรวมหรือกฎเกณฑ์ โดยให้ศึกษาเพื่อสังเกตเปรียบเทียบสรุปความคล้ายคลึงขององค์ประกอบในตัวอย่างแล้ว ไปสู่กฎเกณฑ์ทั่วไป สำหรับบทบาทของอาจารย์จะเป็นผู้ให้ข้อมูลต่างๆ แล้วให้ผู้เรียนซักถามและสังเกตลักษณะต่างๆ ของข้อมูลเหล่านี้เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับข้อมูลอื่นๆ ซึ่งจะได้นำไปสรุปเป็นความคิดรวบยอด โดยมีอาจารย์มีหน้าที่สำคัญที่ต้องเตรียมตัวอย่างที่ใช้ในการสอน สำหรับผู้เรียนต้องมีความกระตือรือร้นรู้จักคิดค้น ฝึกการสังเกตพิจารณาหาเหตุผล สรุปหลักการต่างๆ จากสิ่งที่เรียนหรือสิ่งแวดล้อมและการเรียนรู้แบบได้มาจากหลักเกณฑ์หรือทฤษฎีต่างๆ ซึ่งผู้เรียนสรุปได้ด้วยตนเอง

สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ	
วันที่.....	14 มิถุนายน 2565
เลขทะเบียน.....	248713
เลขเรียกหนังสือ.....	

2) การสอนแบบนิรนัย (Deductive method) การสอนแบบนี้เป็นวิธีการสอนแบบตรงข้ามกับอุปนัยซึ่งสอนโดยเริ่มจากการสอนระบุกฎเกณฑ์ก่อน แล้วจึงยกตัวอย่างประกอบตามมา ส่วนอาจารย์จะมีบทบาทในการให้กำลังใจ คำแนะนำ อธิบายเมื่อจำเป็น ไม่ควรให้ข้อมูลพิสูจน์และหลักการต่างๆ อาจารย์ต้องรู้จักใช้เทคนิคการถามอย่างถูกต้องเหมาะสม การสอนแบบนิรนัยจะฝึกหัดให้ผู้เรียนเป็นคนมีเหตุผลไม่เชื่ออะไรง่ายโดยปราศจากการพิสูจน์ เป็นตัวของตัวเอง ตัดสินใจแก้ปัญหาได้ และอยู่บนพื้นฐานของความจริง

3) การสอนแบบให้มโนทัศน์กว้างล่วงหน้า (Advanced organizer) เป็นการสอนโดยนำโครงสร้างของความคิดรวบยอดในแต่ละเรื่องที่สัมพันธ์กันมาเขียนเป็นแผนภูมิสาขาแบบต้นไม้ในลักษณะที่เป็นแผนที่มโนทัศน์ (Concept mapping) ได้ และจะมีความคิดรวบยอดส่วนหนึ่งที่เป็นจุดรวมครอบคลุมอยู่เหนือความคิดรวบยอดประเด็นย่อยๆ อื่น ความเข้าใจในประเด็นความคิดรวบยอดหลักนั้นจะเป็นพื้นฐานช่วยให้เกิดความเข้าใจความคิดรวบยอดอื่นๆ ทั้งหมด การเรียนรู้จะเกิดได้เมื่อผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้นี้ที่ได้รับการผสมผสานกับความรู้เก่า ดังนั้นบทบาทของครูจะเป็นผู้เตรียมสาระหลักของเนื้อหาที่ต้องการสอนโดยการเขียนแผนผังความคิดรวบยอดทั้งหมดเพื่อนำเสนอสาระอย่างกระชับและเป็นระบบ โดยผู้เรียนจะบูรณาการสาระ ฝึกการคิดเชื่อมโยง และแสดงความกระชับของเรื่องที่เรียนรู้

4) การสอนแบบแก้ปัญหา (Problem-solving method) เป็นวิธีการสอนที่ให้ผู้เรียนคิดแก้ปัญหาโดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ ดังนั้นจึงเรียกวิธีการสอนแบบนี้ว่า วิธีการสอนแบบวิทยาศาสตร์ ความมุ่งหมายของการสอนแบบนี้เพื่อฝึกทักษะการคิดและการแก้ปัญหาแบบวิทยาศาสตร์ อันเป็นวิธีที่มีเหตุผล เป็นวิธีการที่มีประโยชน์สำหรับผู้เรียนที่จะนำวิธีการไปใช้แก้ปัญหาอื่น นอกจากนั้นยังเป็นการฝึกการคิดวิเคราะห์พิจารณาหาเหตุผลและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และฝึกการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม

1.3 ปัจจัย/องค์ประกอบที่มีส่วนส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ในระดับอุดมศึกษา

จากการศึกษาวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้รวบรวมปัจจัยที่มีส่วนในการสนับสนุนและส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ในระดับอุดมศึกษา ซึ่งมีหลายด้านทั้งผู้เรียน ผู้สอน วิธีการเรียนการสอน หลักสูตร นโยบายของสถานศึกษา ผู้บริหาร งบประมาณ และอุปกรณ์การเรียนการสอน ดังนี้ (พันธ์ศักดิ์ พลสารมัย, วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา และทิพย์รัตน์ สีเพชรเหลือ, 2543; ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2543; พันธ์ศักดิ์ พลสารมัย, 2544)

1.3.1 ปัจจัยด้านผู้เรียน บทบาทที่เปลี่ยนไปของผู้เรียนคือการที่ต้องเรียนรู้ด้วยตนเองมากขึ้น ดังนั้นผู้เรียนต้องเปลี่ยนบทบาทไปจากเดิมดังนี้ (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2541)

- 1) การเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางหรือการที่ผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยที่อาจารย์ผู้สอนต้องคำนึงถึงคุณค่าที่ผู้เรียนได้รับเป็นหลัก และเอื้อประโยชน์ต่อผู้เรียนมากที่สุด
- 2) มีการเตรียมพร้อมผู้เรียนในการเรียนแบบผู้เรียนเป็นสำคัญอย่างต่อเนื่องโดยเตรียมผู้เรียนตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษาก่อนที่จะเข้าสู่ระดับปริญญาตรี
- 3) มีการกำหนดคุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์เพื่อนำไปสู่เป้าหมายการผลิตที่ชัดเจนและมีคุณภาพ
- 4) ผู้เรียนต้องมีความรับผิดชอบในชีวิตของตนเองและมีเป้าหมายในการศึกษา เพื่อให้ตนเองสามารถทำกิจกรรมต่างๆ ได้สำเร็จ เพราะผู้เรียนจะได้รับอิสระจากครูมากขึ้น
- 5) การปลูกฝังและพัฒนาทักษะทั้งทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ด้านภาษา และด้านการสื่อสารให้กับผู้เรียนทั้งในด้านเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต และด้านเครือข่าย

- 6) การปลูกฝังและพัฒนาทักษะทางด้านการคิดแบบมีวิจารณญาณ (Critical thinking) การคิดวิเคราะห์ (Analytical thinking) แก้ปัญหา (Problem solving)
- 7) ปลูกฝังให้ผู้เรียนมีนิสัยใฝ่รู้ มีความกระตือรือร้น ขวนขวายในการแสวงหาความรู้
- 8) พัฒนาความสามารถในการแสวงหาความรู้และค้นคว้าด้วยตนเองมากขึ้น โดยเฉพาะการใช้ทักษะใหม่ๆ ที่เกี่ยวกับการสืบค้นข้อมูลโดยใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย
- 9) พัฒนาทักษะในการคัดเลือกสารสนเทศโดยการวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- 10) การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมโดยวิธีการสอดแทรกในการเรียนการสอนทุก ๆ รายวิชานอกจากการจัดเป็นรายวิชาเฉพาะ

11) ผู้เรียนต้องมีความช่างสังเกต ช่างคิด เพื่อให้สามารถนำความรู้ที่ได้รับมาพัฒนาในลักษณะต่อยอดความรู้เดิม ให้เกิดเป็นความรู้ใหม่เพื่อพัฒนาต่อไป

1.3.2 ปัจจัยด้านผู้สอน ผู้สอนมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยต้องปรับเปลี่ยนบทบาทดังนี้ (วัฒนาพร ระงับทุกข์, 2542)

- 1) ครูต้องเปลี่ยนบทบาทจากเดิม เพราะครูเป็นบุคคลสำคัญในการจัดระบบการเรียนรู้ให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์เป็น รู้จักคิด รู้วิธีการเรียน เพื่อให้สามารถค้นคว้าด้วยตนเอง
- 2) ครูต้องปรับทัศนคติที่มีต่อการเรียนการสอนใหม่ ให้ยอมรับกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางให้ได้
- 3) ครูต้องเป็นคนจัดหาและเสนอแนะสารสนเทศให้ผู้เรียนได้ทางเลือกที่เหมาะสมหรือต้องสามารถใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีซึ่งช่วยให้การสอนมีประสิทธิภาพ
- 4) ครูควรลดการบรรยาย ทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนชี้แนะ (Facilitators) เน้นเข้าใจและเห็นความจำเป็นของผู้เรียนเป็นสำคัญ
- 5) มีการกำหนดภาระงานที่เหมาะสมและชัดเจน ได้แก่ การสอน การวิจัย การให้บริการทางวิชาการ และการทำนุบำรุงส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม
- 6) มีการประเมินผลการสอนของครู โดยการเน้นการประเมินผลในเชิงสร้างสรรค์ คือเป็นการประเมินเพื่อพัฒนาและปรับปรุงการสอนของอาจารย์ให้มีประสิทธิภาพ
- 7) มีการส่งเสริมให้ครูทำวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาการเรียนการสอน เพื่อให้ได้รูปแบบวิธีการสอนที่เหมาะสมกับสถานการณ์ โดยการกำหนดเป็นภาระงานที่จะต้องปฏิบัติและจัดสรรงบประมาณสนับสนุนตลอดจนอำนวยความสะดวกและหามาตรการที่จะช่วยกระตุ้นจูงใจในการดำเนินการวิจัย
- 8) ด้านความสัมพันธ์กับผู้เรียน ครูต้องคำนึงถึงการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียน สร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ทำทนายสติปัญญาของผู้เรียน เพื่อให้เกิดกระบวนการร่วมกันระหว่างผู้เรียนและครู โดยครูควรมีบทบาทดังนี้
 - (8.1) มีการยอมรับซึ่งกันและกันระหว่างผู้สอนและผู้เรียน
 - (8.2) ผู้เรียนและผู้สอนมีความเข้าใจและจริงใจต่อกัน
 - (8.3) มีความรับผิดชอบและมีการตกลงร่วมกันในการที่จะไปสู่เป้าหมายของการเรียนรู้นั้น

(8.4) มีการสื่อสารที่ดีกับผู้เรียนและการให้ข้อมูลย้อนกลับอย่างมีประสิทธิภาพ โดยผู้สอนจะมีบทบาทในการส่งเสริม ให้ข้อมูลย้อนกลับและชี้แนะผู้เรียนในลักษณะของการจัดประสบการณ์ที่ทำให้เกิดการเรียนรู้และมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในตัวผู้เรียน

(8.5) มีความร่วมมือกับผู้เรียนและเต็มใจในการแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

(8.6) ทำให้ผู้เรียนมีความรู้สึกความมั่นคงปลอดภัยที่รับรู้ได้ในห้องเรียน

(8.7) การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ควรเป็นไปอย่างมีชีวิตชีวา ผู้เรียนควรมีบทบาทรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตน และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน

(8.8) ส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนในลักษณะที่ให้ผู้เรียนมีอิสระในการใช้สติปัญญาของตนเอง ให้ผู้เรียนมีความเกี่ยวข้องในกระบวนการเรียนการสอนเป็นส่วนตัว ทั้งในลักษณะของเป็นผู้ริเริ่มการเรียนรู้ด้วยตนเอง ตลอดจนสามารถประเมินผลการเรียนด้วยตนเอง

1.3.3 ปัจจัยด้านวิธีการเรียนการสอน ที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน มีดังนี้

1) มีการจัดการเรียนการสอนที่ลดการบรรยาย เน้นกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียน

2) มีวิธีการสอนที่หลากหลายเหมาะสมกับธรรมชาติเนื้อหาวิชาและระดับของผู้เรียน โดยเฉพาะในระดับปริญญาตรีที่เน้นการเรียนรู้แบบมุ่งให้เกิดความคิดวิเคราะห์ วิจัย วิจารณ์ และทักษะการแก้ปัญหา ตลอดจนทักษะในการถกเถียงหรือการย่อข้อความที่ได้จากการเรียนรู้

3) จัดกระบวนการพัฒนาทักษะในการสอนของอาจารย์ให้สามารถดำเนินการสอนตามหลักการการเรียนรู้แบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยการจัดโปรแกรมการพัฒนาเป็นระยะในระหว่างการทำงานรวมทั้งกำหนดเป็นนโยบาย/ภาระงานที่อาจารย์จะต้องพัฒนาเป็นช่วงๆ

4) ส่งเสริมให้มีการใช้สื่อประกอบกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนมากขึ้น ได้แก่ การใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ช่วยสอน (CAI) การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ การใช้อินเทอร์เน็ต การจัดการสอนกึ่งมหาวิทยาลัยเสมือนจริง (Cyber university/home university)

5) จัดให้มีรูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลายแก่ผู้เรียนตามความสนใจและความถนัดทั้งในระบบ นอก ระบบ และตามอัธยาศัย ซึ่งเน้นการเรียนรู้ตลอดชีวิต

6) มีกระบวนการที่จะช่วยให้มีส่วนร่วมสนับสนุนการสร้างวิธีใหม่ๆในการสอน เช่น การใช้สื่อหรือโปรแกรมหรือเทคโนโลยีต่างๆ (วัฒนาพร ระงับทุกข์, 2542)

1.3.4 ปัจจัยด้านหลักสูตร ที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน มีดังนี้

1) จัดหลักสูตรแบบบูรณาการ ได้แก่ หลักสูตรที่พัฒนารายวิชาเป็นชุดวิชา (Module) มีความยืดหยุ่น และมีความหลากหลาย เช่น การเพิ่มหลักสูตรนานาชาติ

2) เน้นการพัฒนาปรับปรุงหลักสูตรในด้านการปรับปรุงคุณภาพ และมีความทันสมัย

3) พัฒนาหลักสูตรให้ส่งเสริมการเรียนรู้แบบบูรณาการ การประสานชีวิตจริง และเตรียมการทำงานจากประสบการณ์ตรง

4) การจัดตั้งสมาคมวิชาชีพเพื่อดูแลคุณภาพการสอน การควบคุมมาตรฐานในการจัดการ ศึกษา เช่น สมาคมวิชาชีพครูที่ดูแลเรื่องใบประกอบวิชาชีพครู สำนักงานควบคุมมาตรฐานคุณภาพกลางเพื่อดูแลคุณภาพการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษา

1.3.5 ปัจจัยด้านนโยบายสถานศึกษา

ในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน สิ่งจำเป็นที่สุดคือทิศทางหรือนโยบายของผู้บริหารสถาบันนั้นๆ ว่าจะให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงแนวทางการเรียนการสอนอย่างไร ถ้าผู้บริหารเห็นความสำคัญของการปรับเปลี่ยนกระบวนการสอน ก็จะส่งเสริมให้บรรยากาศภายในเป็นไปเพื่อการสอนดังกล่าว

1.3.6 ปัจจัยด้านผู้บริหารและการบริหารจัดการที่สนับสนุนและเอื้อต่อการเรียนรู้ มีดังนี้

- 1) ผู้บริหารควรมีการกำหนดวิสัยทัศน์เกี่ยวกับการเรียนการสอนที่ชัดเจน
- 2) มีนโยบายในการสนับสนุนทางด้านต่างๆ ในการจัดการศึกษา ตลอดจนการพัฒนาการเรียนการสอน
- 3) มีการวางแผนในการจัดการศึกษาโดยการกำหนดทิศทาง เป้าหมายวิชาการอย่างชัดเจน มีการวางแผนประสานงานอย่างต่อเนื่องในการจัดการศึกษา ได้แก่ แผนการเตรียมความพร้อมของผู้เรียน และความสอดคล้องกับผู้เรียนในระดับต่างๆ มีความร่วมมือในการจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับก่อนวัย ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ระดับปริญญาตรี และระดับบัณฑิตศึกษา
- 4) มีโครงการพัฒนาทักษะทางด้านการบริหารของผู้บริหารอย่างต่อเนื่องเป็นระยะ รวมทั้งมีการพัฒนาทักษะ ความรู้ความเข้าใจทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ การบริหารจัดการควรเน้นที่คุณภาพการศึกษามากกว่าเชิงปริมาณ
- 5) มีการจัดงบประมาณเพื่อใช้พัฒนาการเรียนการสอนอย่างจริงจัง
- 6) มีการบริหารจัดการที่เอื้ออำนวยความสะดวกให้ผู้สอนมีเสรีภาพในการคิดพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ ทำวิจัยในชั้นเรียน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มผู้สอน การทำงานเป็นทีม ผนึกกำลังระหว่างกลุ่มวิชา
- 7) มีการปรับเปลี่ยนแนวคิดในการบริหารจัดการเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ โดยสนับสนุนและมีส่วนร่วมกับผู้เรียนและครูในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
- 8) พัฒนาสภาพแวดล้อมในสถาบันให้มีบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้ สามารถใช้แหล่งเรียนรู้ต่างๆ เป็นห้องเรียน
- 9) จัดให้มีการช่วยเหลือผู้สอนในด้านหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง
- 10) จัดระบบการประกันคุณภาพภายใน ระบบข้อมูลสารสนเทศที่มีคุณภาพประสิทธิภาพ
- 11) จัดหาและบริการสื่อวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนอย่างเพียงพอ
- 12) เน้นการผลิตบัณฑิตและการจัดการเรียนการสอนในเชิงคุณภาพมากกว่าเชิงปริมาณ โดยมีระบบประกันและตรวจสอบคุณภาพ
- 13) มีการส่งเสริมให้มีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน
- 14) เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนหรือการพัฒนาความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น เช่น การร่วมมือกับภาคธุรกิจเอกชน องค์กร หน่วยงานอื่นๆ ในการร่วมมือกันจัดการศึกษา และการผลิตบัณฑิต
- 15) มีการจัดตั้งเครือข่ายทางการศึกษา เช่น เครือข่ายระหว่างอุดมศึกษาทั้งในและต่างประเทศ การจัดศูนย์กลางเครือข่ายบนอินเทอร์เน็ต เพื่อแลกเปลี่ยนข้อความรู้และข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน
- 16) มีการประสานงานทุกระดับในสถาบันตั้งแต่ระดับนโยบายของมหาวิทยาลัย ระดับศูนย์ คณะ และภาควิชา

17) สถาบันอุดมศึกษาควรพิจารณาปรับเปลี่ยนหรือรื้อระบบงานหน่วยงานเดิมที่มีอยู่โดยไม่จำเป็นต้องลงทุนสร้างใหม่ เช่น หน่วยคอมพิวเตอร์ ห้องสมุด หน่วยโสตทัศนูปกรณ์ หรือสื่อการศึกษา ให้สามารถมีบทบาทและภารกิจเพิ่มขึ้น เพื่อตอบสนองนโยบายของสถาบันอุดมศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

18) มีการกระตุ้นและเสริมสร้างกำลังใจเพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนแบบใหม่ เช่น ให้อาจารย์ผู้สอนที่ใช้กระบวนการสอนที่มีนวัตกรรมการสอนดีเด่น หรือการจัดศึกษาทำงานในสถาบันที่เน้นการเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นต้น

1.3.7 ปัจจัยด้านงบประมาณสนับสนุน

มีการวางแผนและกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการสนับสนุนงบประมาณในกิจกรรม/อุปกรณ์การเรียนการสอนที่จำเป็น เช่น สนับสนุนการวิจัยหรืองบประมาณสำหรับเทคโนโลยีการศึกษาและสารสนเทศที่จำเป็น (จรัส สุวรรณเวลา, 2535)

1.3.8 ปัจจัยด้านอุปกรณ์การเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางนั้น ควรจัดเตรียมอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนซึ่งครอบคลุมในเรื่องต่อไปนี้

1) มีห้องสมุดที่มีประสิทธิภาพ ที่เป็นแหล่งที่รวบรวมข้อมูลทางวิชาการ ทั้งตำรา วารสารวิชาการ วิทยานิพนธ์ทั้งภายในและต่างประเทศ ทั้งเอกสารและสื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยมีสัดส่วนเพียงพอแก่นักศึกษา

2) มีอุปกรณ์การเรียนการสอนที่ทันสมัย เช่น เทคโนโลยีการศึกษาและเทคโนโลยีสารสนเทศประเภทต่างๆ

3) มีศูนย์การเรียนรู้ที่เหมาะสมในแต่ละศาสตร์ เพื่อให้มีกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองของศาสตร์นั้นๆ

4) มีการจัดตั้งศูนย์บริการช่วยเหลือด้านวิชาการ (Academic support services) ดังนี้

(4.1) หน่วยงานที่พัฒนาการเรียนการสอน เพื่อสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(4.2) ศูนย์ช่วยเหลือด้านการเรียน เป็นแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาการเรียน มีเอกสาร คู่มือการเรียน สื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ช่วยผู้เรียนพัฒนาการเรียนรู้อยู่ในเครือข่ายคอมพิวเตอร์ มีแบบทดสอบความถนัด แบบทดสอบทางการเรียนและแบบทดสอบอื่นๆ มีผู้เชี่ยวชาญและบุคลากรประจำที่ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาแนะแนวทางแก่ผู้เรียนและอาจารย์

(4.3) ศูนย์พัฒนาการสอน เป็นแหล่งสนับสนุนส่งเสริมความรู้ ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการสอน มีการให้บริการ ตัวอย่างเอกสาร และวิธีการสอนแบบต่างๆ ที่อาจรวบรวมจากหนังสือ ตำรา เครือข่ายคอมพิวเตอร์ หรือจากเอกสารที่อาจารย์ทำขึ้น

(4.4) ศูนย์ผลิตสื่อ อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เป็นศูนย์ที่ให้บริการจัดทำสื่อการเรียนการสอน บริการยืมหรือมาใช้อุปกรณ์ของศูนย์

(4.5) ศูนย์การเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นศูนย์ที่มีเอกสาร วัสดุ อุปกรณ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียน เรียนรู้ด้วยตนเอง เช่น เอกสารบทเรียนสำเร็จรูป บทเรียนทางคอมพิวเตอร์ วิดีทัศน์ แผ่นซีดีรอม ที่มีเรื่องราวสาระของวิชาใดวิชาหนึ่ง และห้องปฏิบัติการทางภาษาที่ผู้เรียนสามารถใช้เพื่อทบทวนบทเรียนได้

(4.6) ศูนย์วิจัยการเรียนการสอน เป็นแหล่งข้อมูลค้นคว้าด้านผลการวิจัยการเรียนการสอน เป็นแหล่งรวบรวมแบบทดสอบต่างๆ เผยแพร่งานวิจัย

1.3.9 ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมและการจัดบรรยากาศที่สนับสนุนและเอื้อต่อการเรียนรู้ มีดังนี้

- 1) มีการจัดประชุมสัมมนาในระดับชาติและนานาชาติที่เกี่ยวกับศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง โดยสะท้อนความก้าวหน้าทางวิชาการที่เกิดจากการวิจัย
- 2) จัดเวทีวิพากษ์วิจารณ์ อภิปราย ถกเถียง เพื่อฝึกทักษะการแสดงความคิดเห็นและสร้างบรรยากาศประชาธิปไตยเชิงสร้างสรรค์ โดยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น
- 3) จัดเวทีแสดงความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ในเชิงวิชาการ โดยเฉพาะการใช้ประโยชน์จากการศึกษาหรือการวิจัยค้นคว้า
- 4) จัดให้นักศึกษามีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลภายนอก เช่น อาจารย์มหาวิทยาลัยอื่น ภาครัฐกิจ นักการเมือง เป็นต้น โดยอาจเป็นการเชิญบรรยายพิเศษ

2. บทบาทของห้องสมุดมหาวิทยาลัยในการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน

ห้องสมุดมหาวิทยาลัย มีหน้าที่ให้การสนับสนุนการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาที่มีการเปิดสอนในระดับอุดมศึกษา โดยส่วนมากห้องสมุดมหาวิทยาลัยมักจะมีความพร้อมทั้งทางด้านอุปกรณ์ สื่อการเรียนการสอน บุคลากรมีความพร้อมทางด้านเทคโนโลยี ลักษณะการเรียนการสอนมีหลากหลายรูปแบบ ผู้เรียนในระดับอุดมศึกษามีความพร้อม กระตือรือร้นที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ และเนื่องจากเป็นผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่ จึงมีความสามารถในการใช้เหตุผล มีความเข้าใจและอธิบายเหตุการณ์ต่างๆ ที่เป็นนามธรรมได้เป็นอย่างดี ซึ่ง Wilson (1975) ได้กล่าวว่า การใช้เวลาของผู้เรียนในสถาบันอุดมศึกษาจะมีผลต่อการเรียนรู้และพัฒนาการของผู้เรียน หากผู้เรียนใช้เวลาสนใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเรียน จะทำให้ผลการเรียนดีขึ้น โดยทั่วไปผู้เรียนมักพอใจที่จะได้พบและพูดคุยกับอาจารย์นอกห้องเรียน เพราะเป็นช่วงที่อิสระ ไม่รบกวนเพื่อน ได้ถามปัญหาที่ตนเองไม่เข้าใจได้ หรือบางครั้งอาจแสวงหาความรู้ด้วยตนเองในห้องสมุด ซึ่งนักศึกษาที่ใช้ห้องสมุดเพื่อประกอบการเรียนมักจะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนค่อนข้างดี เห็นได้จากงานวิจัยของออร์ทีย์ เลียงจินดาถาวร (2540) ที่พบว่าลักษณะการใช้ห้องสมุดของนักศึกษา มหาวิทยาลัยอุบลราชธานีมีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน นักศึกษาที่มีลักษณะการใช้ห้องสมุดที่เหมาะสม สามารถจัดการกับการเรียนการสอนได้เป็นอย่างดี ดังนั้น สถาบันอุดมศึกษาส่วนใหญ่จึงจัดให้มีแหล่งรวบรวมและให้บริการตำรา หรืออุปกรณ์การเรียนการสอนเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียน และเป็นแหล่งเพื่อใช้เตรียมการสอนและช่วยสนับสนุนการเรียนของสถาบัน (บุญเรือง เนียมหอม, 2540) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ภาวินี มูลทวี (2542) ที่พบว่า คณาจารย์ในสถาบันราชภัฏในเขตกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่ใช้แหล่งสารนิเทศภายในสถาบันเพื่อผลิตผลงานทางวิชาการมากที่สุด จากผลการวิจัยดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ห้องสมุดได้เข้ามามีส่วนในการส่งเสริมการเรียนการสอนของสถาบันเป็นอย่างมาก

2.1 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงบทบาทของห้องสมุดมหาวิทยาลัย

ในปัจจุบัน ห้องสมุดมหาวิทยาลัย ได้มีการปรับเปลี่ยนตนเองในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการบริหาร การบริการ หรืออื่นๆ ทั้งนี้เนื่องมาจากปัจจัยหลายประการ ดังนี้

2.1.1 เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ในปัจจุบันการพัฒนาเทคโนโลยีต่างๆเจริญรุดหน้าอย่างรวดเร็ว ทั้งเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ การสื่อสารหรืออื่นๆ อุปกรณ์เทคโนโลยีมีราคาถูกลง ในขณะที่มีการพัฒนาให้ประสิทธิภาพตอบสนองความต้องการในการทำงานด้านต่างๆมากขึ้น ใช้งานง่ายขึ้น ทำให้สภาพสังคมใน

ปัจจุบันได้มีปรับเปลี่ยนจากสังคมอุตสาหกรรม เป็นสังคมสารสนเทศ ที่มีการแข่งขัน และมีความต้องการทางด้านข้อมูลสูง ผู้ต้องการใช้สารสนเทศสามารถเข้าถึงสารสนเทศได้อย่างรวดเร็ว ทันเวลาที่ต้องการ โดยไม่จำกัดสถานที่ ขอเพียงแต่ผู้ใช้สารสนเทศมีคอมพิวเตอร์หรืออุปกรณ์อื่นที่สามารถเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตได้ จากสภาพการณ์ดังกล่าว ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของลักษณะการสื่อสารทางวิชาการระหว่างนักวิชาการต่างๆ และพฤติกรรม การแสวงหาสารสนเทศของอาจารย์และนิสิตนักศึกษา ทำให้สารสนเทศบนอินเทอร์เน็ตกลายเป็นแหล่งสารสนเทศ อันดับต้นๆ ที่อาจารย์และนิสิตนักศึกษาจะเลือกใช้สืบค้นข้อมูลที่ต้องการ (Frank, Rasche, & Wood, 2001) ทำให้ผู้ใช้ห้องสมุดมหาวิทยาลัยในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นอาจารย์ นิสิตนักศึกษา หรือบุคลากรอื่น ซึ่งมักมีทักษะ ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารค่อนข้างดีจะมีความต้องการสารสนเทศที่สูงขึ้น รวมไปถึงความต้องการในด้านคุณภาพของการให้บริการสารสนเทศที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจง ลึกและตรงกับความต้องการ (ศิริพร สุวรรณะ, 2544) ดังนั้นห้องสมุดที่จะประสบความสำเร็จในการให้บริการเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ จึงจำเป็นต้องมีการเรียนรู้ ความต้องการ และความคาดหวังของผู้ใช้ เพื่อลดช่องว่างระหว่าง ความต้องการหรือความคาดหวังของผู้ใช้กับบริการของห้องสมุด เพื่อให้สามารถให้บริการได้สอดคล้องกับความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไปของผู้ใช้บริการมากขึ้น (พรเพ็ญ ทศนเมธิน, 2544)

จากความต้องการดังกล่าว ทำให้ห้องสมุดต้องมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศนในการให้บริการ โดยห้องสมุด ได้มีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเข้ามาใช้ในการดำเนินงานห้องสมุด เพื่อให้สามารถทำงานได้ สะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น โดยห้องสมุดมหาวิทยาลัยในปัจจุบันได้นำระบบห้องสมุดอัตโนมัติเข้ามาใช้ในการดำเนินงานห้องสมุดในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นงานบริหาร งานเทคนิค หรืองานบริการแก่ผู้ใช้ โดยมีการให้บริการทรัพยากรสารสนเทศทั้งในรูปสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ นอกจากนี้ยังมีการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างสถาบัน ต่างๆ เพื่อร่วมมือกันในการให้บริการสารสนเทศที่กว้างขวาง ครบถ้วน และมีการแบ่งปันทรัพยากรสารสนเทศ เพื่อให้สามารถใช้ทรัพยากรร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ได้มีการคาดการณ์ว่ารูปแบบของห้องสมุด ในอนาคตของไทย น่าจะมีลักษณะเป็นห้องสมุดผสม (Hybrid library) โดยผสมผสานห้องสมุดให้มีพื้นที่และ ทรัพยากรสารสนเทศ เพื่อให้บริการสารสนเทศแก่ผู้ใช้ในลักษณะปกติควบคู่ไปกับการให้บริการสารสนเทศแก่ ผู้ใช้ในลักษณะเหมือน เพื่อขยายขอบเขตการให้บริการแก่ผู้ใช้ที่ไม่สะดวกในการเข้ามาใช้บริการสารสนเทศที่ห้องสมุดได้ (พิมพ์ร่ำไผ่ เปรมสมิทธิ์, 2545)

2.1.2 ทรัพยากรสารสนเทศ เนื่องจากความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีการพิมพ์ การผลิตสื่อ อิเล็กทรอนิกส์ หรือเทคโนโลยีสารสนเทศ ส่งผลให้ทรัพยากรสารสนเทศในปัจจุบันมีรูปแบบที่หลากหลายและเพิ่ม จำนวนอย่างรวดเร็ว มีการผลิตทรัพยากรสารสนเทศในรูปแบบอื่นนอกเหนือไปจากสื่อสิ่งพิมพ์หรือสื่อไมโครฟิล์ม สื่อสารสนเทศที่เป็นที่รู้จักแพร่หลายในปัจจุบันคือ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ประเภทต่างๆ เช่น หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ วารสารอิเล็กทรอนิกส์ สารานุกรมอิเล็กทรอนิกส์ สื่อมัลติมีเดีย ฐานข้อมูลในสาขาวิชาต่างๆ ด้วยพัฒนาการและ การเพิ่มปริมาณอย่างรวดเร็วของสารสนเทศ ทำให้ห้องสมุดไม่สามารถจัดหาหรือรวบรวมทรัพยากรสารสนเทศ เพื่อให้บริการได้ครบทุกรายการตามความต้องการของผู้ใช้ได้ บรรณารักษ์จึงจำเป็นต้องหาวิธีการที่จะช่วยหรือ อำนวยความสะดวกแก่ผู้ใช้บริการ เพื่อให้ผู้ใช้บริการสามารถเข้าถึงข้อมูลที่ต้องการตามแหล่งข้อมูลต่างๆ ได้

2.1.3 พระราชบัญญัติการศึกษา พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 มีวัตถุประสงค์ หลักเพื่อพัฒนาระบบการเรียนรู้และปฏิรูประบบการศึกษาของไทย เป็นกฎหมายที่ผู้บริหารและผู้ที่เกี่ยวข้องใน การจัดการศึกษาทุกฝ่ายจะต้องยึดถือปฏิบัติ โดยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับล่าสุดนี้เป็นการปฏิรูปการ

เรียนรู้โดยเน้นที่ผู้เรียนเป็นสำคัญ ส่งเสริมการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การบูรณาการแหล่งการเรียนรู้ และให้ความสำคัญกับการศึกษาตลอดชีวิต ดังนั้น ห้องสมุดมหาวิทยาลัยซึ่งเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญ จึงต้องปรับเปลี่ยนแนวคิดในการให้บริการและบริหารงานให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และทำให้ห้องสมุดเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่รวบรวมสื่อการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับหลักสูตรการเรียนการสอนของสถาบัน นอกจากนี้ ขอบเขตของพระราชบัญญัติศึกษานี้ยังเน้นถึงการศึกษาตลอดชีวิต ดังนั้น ห้องสมุดมหาวิทยาลัยจึงต้องคำนึงถึงการให้บริการแก่ผู้ใช้ให้ครอบคลุมทั้งผู้ใช้อยู่ภายในและภายนอกสถาบัน เพื่อส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อสนองตอบต่อพระราชบัญญัติการศึกษาที่เปลี่ยนแปลงไป

2.1.4 งบประมาณ จากสถานการณ์ทางเศรษฐกิจในปัจจุบัน ภาครัฐได้นำการจัดทำงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์มาใช้ในการจัดสรรงบประมาณ ซึ่งการจัดทำงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ (Result-based budgeting) หรือการจัดทำงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน (Performance-based budgeting) นั้น หมายถึงการจัดทำงบประมาณที่เน้นผลผลิตและผลลัพธ์ มากกว่าปัจจัยนำเข้าและกระบวนการงบประมาณ โดยคำนึงถึงสิ่งของ หรือบริการที่รัฐจัดทำอย่างเป็นรูปธรรมให้แก่บุคคลภายนอกได้ใช้ประโยชน์ และคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการให้บริการต่างๆ มากกว่าการเน้นพิจารณาในเรื่องของปัจจัยนำเข้า เช่น ค่าจ้าง ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าครุภัณฑ์ เป็นต้น (สำนักงานงบประมาณ, 2547)

การจัดทำงบประมาณรายจ่ายประจำปี รัฐบาลได้กำหนดยุทธศาสตร์การจัดสรรงบประมาณ เพื่อเป็นแนวทางในการจัดสรรงบประมาณให้ตอบสนองต่อนโยบายของรัฐที่มุ่งเน้นผลสำเร็จของงานตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งในยุทธศาสตร์ที่ 3 คือ ยุทธศาสตร์การพัฒนาทุนทางสังคม การแก้ไขปัญหาความยากจนและยกระดับคุณภาพชีวิต โดยได้กำหนดแนวทางการจัดสรรงบประมาณที่เกี่ยวข้องกับแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ (สมชาย สุริยะไกร และประกอบ กรณีกิจ, 2547) ดังนี้

- 1) สนับสนุนการจัดการศึกษาเพื่อคนพิการ ผู้ด้อยโอกาส และผู้มีความสามารถพิเศษ
- 2) พัฒนาห้องสมุดให้มีชีวิต (Living library) ตลอดจนจรรยาบรรณและสนับสนุนให้คนไทยรักการอ่าน การเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ สนับสนุนการแปลตำราต่างประเทศ
- 3) สนับสนุนการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการจัดการศึกษา และเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน รวมทั้งพัฒนาให้สถาบันการศึกษาเป็นแหล่งเรียนรู้ด้วยตนเอง
- 4) สนับสนุนการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาให้มีคุณภาพและสนับสนุนการวิจัย เพื่อสร้างองค์ความรู้ และพัฒนาการจัดการเรียนการสอน

2.1.5 นโยบายและเป้าหมายของสถาบันอุดมศึกษา สถาบันอุดมศึกษามีโครงสร้างการบริหารและวัฒนธรรมองค์กรของตนเอง จึงมีการตอบสนองต่อโลกภายนอกและองค์กรอื่นๆ ในแบบฉบับของตนเอง (Budd, 1998) นอกจากนี้ แนวโน้มในปัจจุบัน ได้มีจำนวนสถาบันอุดมศึกษาเพิ่มขึ้นจากเดิมอย่างมากมาย ดังนั้น นักเรียนที่ต้องการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาจึงมีทางเลือกที่หลากหลายเพิ่มขึ้นในการเลือกเข้าศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษา สถาบันอุดมศึกษาในปัจจุบันจึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนนโยบายและเป้าหมายในการดำเนินงาน โดยเปลี่ยนจากผู้ป้อนความรู้หรือสารสนเทศให้แก่บัณฑิตนักศึกษา เป็นการนำเสนอความรู้หรือสารสนเทศแก่นิสิตนักศึกษา แล้วกระตุ้นให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างนิสิตนักศึกษาและอาจารย์ผู้สอนในชั้นเรียน และรวมไปถึงการปรับตัวให้มีการใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อประโยชน์ทางการศึกษามากขึ้น เพื่อให้สถาบันอุดมศึกษาเป็นแหล่งการศึกษาตลอดชีวิตที่สมบูรณ์ขึ้น โดยปรับแหล่งทรัพยากรความรู้และสารสนเทศให้อยู่รูปอิเล็กทรอนิกส์ให้มากที่สุด

เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงได้ตลอดเวลาเช่นเดียวกับทรัพยากรสารสนเทศอื่นๆ ที่มีอย่างมากมายบนอินเทอร์เน็ต (สมาน ลอยฟ้า, 2545; ประจักษ์ พุมวิเศษ, 2543) ดังนั้น ห้องสมุดในฐานะเป็นหน่วยงานหนึ่งในการให้บริการแก่บุคลากรในสถาบัน จึงจำเป็นต้องปรับรูปแบบการดำเนินงานให้สนองต่อนโยบายของสถาบันที่สังกัด นอกจากนี้หลักสูตรและโปรแกรมการศึกษาที่เพิ่มขึ้นในสถาบันอุดมศึกษา ยังส่งผลต่อรูปแบบและปริมาณของแหล่งทรัพยากรในห้องสมุด รวมไปถึงการให้บริการทรัพยากรด้วย (พรเพ็ญ ทศนเมธิน, 2544)

2.2 การเปลี่ยนแปลงบทบาทของห้องสมุดมหาวิทยาลัย

จากปัจจัยดังกล่าวข้างต้น ส่งผลให้การดำเนินงานห้องสมุดมหาวิทยาลัยในปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนสถานภาพและภารกิจให้ตอบสนองต่อสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป สำหรับรูปแบบของห้องสมุดมหาวิทยาลัยที่เปลี่ยนแปลงไป ได้แก่

2.2.1 โครงสร้างและระบบการบริหาร

ห้องสมุดอุดมศึกษาเป็นองค์กรที่นักวิชาการด้านบริหารให้ความสนใจ เนื่องจากเป็นองค์กรขนาดใหญ่ มีความสำคัญและมีผลต่อความสำเร็จของสถาบันอุดมศึกษา ดังนั้นจึงพบว่าในวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับประวัติการบริหารห้องสมุด ชี้ให้เห็นข้อเท็จจริงประการหนึ่งคือ มีความพยายามในการเสนอแนวทางการบริหารห้องสมุดในรูปแบบต่างๆ อยู่เสมอ แต่มีข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ แนวทางการบริหารห้องสมุดในอดีตโดยส่วนใหญ่ยึดหลักบริหารอย่างมีประสิทธิภาพ (Efficiency) และหลักแห่งเหตุผล (Rationality) ยิ่งห้องสมุดมีขนาดใหญ่ขึ้น ความต้องการในการมีโครงสร้างอย่างเป็นทางการ เพื่อประสิทธิภาพในการควบคุมและสั่งการยิ่งเป็นที่นิยมมากขึ้นเรื่อยๆ โครงสร้างการบริหารห้องสมุดที่พบจึงมักเป็นแบบลำดับชั้น (Hierarchical structure) และใช้ทฤษฎีการบริหารตามแบบวิทยาศาสตร์ (Scientific management) โครงสร้างโดยทั่วไปแบ่งเป็น 2 ฝ่ายคือ ฝ่ายเทคนิคและฝ่ายบริการ และอาจมีฝ่ายบริหารในบางห้องสมุด (Lynch, 1988) การกำหนดหน่วยงานย่อยยึดหลักความชัดเจนของกิจกรรมที่ต้องปฏิบัติในแต่ละหน่วย บุคลากรถูกจัดวางให้ปฏิบัติหน้าที่ประจำในแต่ละหน่วย แม้จะมีความเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานย่อยตามลักษณะงานที่มีความจำเป็นต้องเชื่อมโยงกัน แต่การทำงานข้ามหน่วยจะมีน้อยมาก นอกจากนี้ห้องสมุดมักจะมีกฎหรือระเบียบจำนวนมาก ซึ่ง Hummel (1987) ตั้งข้อสังเกตไว้อย่างน่าสนใจว่า การบริหารโดยยึดกฎระเบียบแบบราชการไม่เพียงแต่จะส่งผลต่อการสร้างวิถีคิดและวิธีปฏิบัติงานของคนในองค์กรเท่านั้น แต่จะส่งผลต่อวิถีคิดและวิธีปฏิบัติต่อบุคคลภายนอกองค์กรด้วย นั่นคือภาพลักษณ์ของห้องสมุดจึงมักสื่อออกมาในลักษณะที่ว่าเป็นองค์กรที่มีกฎระเบียบมากมายสำหรับผู้ใช้บริการ

Townley (1995) ระบุว่า แม้ว่าห้องสมุดมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกาจำนวนมากจะยอมรับเหตุผลและความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและระบบการบริหารห้องสมุด เพื่อตอบสนองต่อสภาวะการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมภายนอก ซึ่งได้แก่ ผู้ใช้ห้องสมุด นโยบายการจัดการศึกษาของสถาบัน การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการจัดการเรียนการสอน แต่มีห้องสมุดจำนวนน้อยมากที่เปลี่ยนแปลงโครงสร้างการบริหาร ส่วนใหญ่ยังคงรักษาโครงสร้างแบบลำดับชั้นตามเดิม อย่างไรก็ตาม มีห้องสมุดมหาวิทยาลัยบางแห่งได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริหารให้มีลักษณะองค์กรแบบแบนราบ (Flat organization) โดยมองว่าเนื่องจากห้องสมุดเป็นองค์กรบริการสารสนเทศซึ่งอยู่ในสภาวะที่ต้องนำเทคโนโลยีมาใช้และคำนึงถึงผู้ใช้เป็นหลัก ดังนั้นจึงควรมีการบริหารองค์กรแบบไม่แยกส่วนเป็นอิสระอย่างชัดเจน แต่ควรให้แต่ละส่วนมีการเชื่อมโยงกันและเป็นส่วนหนึ่งของกันและกันได้ ดังนั้นการบริหารห้องสมุดจะให้ความสำคัญกับวัตถุประสงค์และเป้าหมายของห้องสมุด มากกว่าจะคำนึงถึง

อำนาจและการควบคุมสั่งการภายในองค์กร Lee (1993) รายงานตัวอย่างของห้องสมุดที่เปลี่ยนแปลงรูปแบบการบริหารคือ ห้องสมุดวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (Harvard College Library) ซึ่งปรับเปลี่ยนองค์กรโดยยกเลิกระบบการปฏิบัติงานที่เคยแยกออกจากกันอย่างอิสระ (Isolated works) มาใช้วิธีการบูรณาการ (Integrated approach) มองภาพการทำงานของห้องสมุดเป็นองค์รวม และสนับสนุนการทำงานแบบร่วมมือกันเพื่อกระตุ้นความสามารถส่วนบุคคล ให้บรรณารักษ์มีความเชี่ยวชาญในการให้บริการแก่ผู้ใช้ได้อย่างเป็นระบบ เห็นได้จากการกำหนดวิสัยทัศน์ของห้องสมุดใหม่ว่า “ห้องสมุดจะต้องมีกลยุทธ์ที่ชัดเจนในการระบุความต้องการของผู้ใช้และตอบสนองความพึงพอใจของผู้ใช้นั้น และการบริการสารสนเทศของห้องสมุดจะต้องสามารถดำเนินการให้กับผู้ใช้ที่มีความต้องการแตกต่างกัน (Tailored to meet the different needs of users) ทั้งในด้านการเรียนการสอนและการวิจัย”

ห้องสมุดมหาวิทยาลัยในปัจจุบันได้ประยุกต์แนวคิดการบริหารองค์การสมัยใหม่มาใช้หลายรูปแบบ ดังปรากฏในหนังสือของ Budd (1998) ได้เสนอตัวอย่างรูปแบบการบริหารห้องสมุดสมัยใหม่รูปแบบต่างๆ ดังนี้

1) รูปแบบทีมงาน (Team-based model) นิยมใช้กับห้องสมุดขนาดใหญ่ที่มีโครงสร้างการบริหารที่ซับซ้อนและมีห้องสมุดสาขาหลายแห่ง จึงใช้วิธีการบริหารแบบทีมงานเพื่อลดขั้นตอนและทำให้การปฏิบัติงานสามารถตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ สมาชิกของทีมงานไม่จำเป็นต้องอยู่ในฝ่ายหรือแผนกเดียวกัน แต่ละคนจะมีบทบาทหน้าที่หลายด้านตามความสามารถของแต่ละบุคคล ดังนั้นการมอบหมายและการกระจายอำนาจหน้าที่ในการบริหารและการปฏิบัติงานจึงเป็นแบบแมทริกซ์ (Matrix-oriented) การจัดทีมงานจะเน้นการบริการผู้ใช้ห้องสมุดที่มีลักษณะเฉพาะ (Specific customer-oriented) เน้นการให้บริการตามกลุ่มสาขาวิชา (Discipline focus) แต่ละทีมงานขึ้นตรงและรายงานต่อรองผู้อำนวยการหรือผู้อำนวยการ

2) รูปแบบสถาบันสารสนเทศ (Information institutional model) การบริหารรูปแบบนี้มีมุมมองว่าห้องสมุดเป็นองค์ประกอบหนึ่งของสภาพแวดล้อมสารสนเทศของทั้งสถาบัน นั่นคือห้องสมุดต้องร่วมมือกับหน่วยงานอื่นๆ ในสถาบันอุดมศึกษาเดียวกันที่มีบทบาทหน้าที่ในการผลิตและให้บริการสารสนเทศ ซึ่งอาจเป็นศูนย์เอกสาร จดหมายเหตุ ศูนย์สื่อเทคโนโลยีการศึกษา หรือศูนย์คอมพิวเตอร์ จากบทเรียนที่ผ่านมาพบว่าหน่วยงานเหล่านี้มักจะไม่มีสื่อสารระหว่างกัน ทำให้เสียโอกาสในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และร่วมมือกันทำงาน ทั้งๆที่หน่วยงานเหล่านี้ต่างมีบทบาทในการตอบสนองนโยบายด้านสารสนเทศของสถาบัน และมีความชำนาญทางเทคนิค การจัดการองค์การ และการบริการและการสื่อสารที่มีความพิเศษเฉพาะตัว แต่สามารถใช้ร่วมกันได้ ความร่วมมือที่อาจเกิดขึ้น ตัวอย่างเช่น การสนับสนุนการพัฒนาหลักสูตร การส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนโดยใช้สารสนเทศและสื่อเทคโนโลยี การสนับสนุนการผลิตสื่อ การสนับสนุนการผลิตผลงานทางวิชาการ การสนับสนุนการตีพิมพ์และเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ เป็นต้น

3) รูปแบบไร้พรมแดน (Unbounded model) แนวความคิดในการบริหารห้องสมุดรูปแบบนี้จะยังคงให้ความสำคัญกับการมีคอลเล็กชันของทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุดตามแบบเดิม ผสมผสานกับการให้บริการสารสนเทศแก่ผู้ใช้ในช่องทางอื่นๆ ด้วย หรืออีกนัยหนึ่งอธิบายว่า การบริหารห้องสมุดแบบไร้พรมแดน แตกต่างจากห้องสมุดไม่มีกำแพง (Library without walls) คือบรรณารักษ์และห้องสมุดจะไม่จำกัดช่องทางการจัดบริการสำหรับผู้ใช้ แต่จะต้องถือเป็นความรับผิดชอบในการพยายามนำสารสนเทศมาให้แก่ผู้ใช้ในชุมชนวิชาการ (Academic community) จนเกิดโครงสร้างการบริการแบบ หลากหลายวิธีเพื่อวัตถุประสงค์อันเดียวกัน (Convergent service structure) ดังนั้นห้องสมุดมหาวิทยาลัยจึงต้องเป็นองค์กรที่มีความยืดหยุ่นสูง

สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนวิชาการบนพื้นฐานธรรมชาติของแต่ละบุคคล ดังนั้น ห้องสมุดไร้พรมแดนจึงเป็นรูปแบบห้องสมุดที่ยืดหยุ่นเป็นสำคัญ (User-based model) และมีเป้าหมายในเรื่องการพัฒนาคุณภาพของการบริการเป็นหลัก

4) รูปแบบที่ปรึกษาด้านการศึกษาและวิจัย (Education/Research consultant model) อาจกล่าวได้ว่ารูปแบบการบริหารแบบสถาบันสารสนเทศ และแบบไร้พรมแดนที่กล่าวมาแล้ว เป็นแนวคิดการบริหารที่ให้ความสำคัญอยู่ที่สารสนเทศที่ให้บริการแก่ผู้ใช้ ส่วนรูปแบบที่ปรึกษาด้านการศึกษาและวิจัยนี้เน้นที่บทบาทของบรรณารักษ์ที่สามารถกระทำได้ในด้านการสอนและการวิจัยในสถาบันในรูปแบบนี้ บรรณารักษ์เป็นหุ้นส่วนกับอาจารย์เพื่อสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน และการแสวงหาสารสนเทศเพื่อการวิจัย อันที่จริงแล้วดูเหมือนว่าการช่วยเหลืออาจารย์จะเป็นบทบาทปกติของบรรณารักษ์ที่กระทำอยู่แล้ว แต่ในข้อเท็จจริงมักพบว่ามีบรรณารักษ์จำนวนน้อยมากที่มีศักยภาพที่จะทำหน้าที่เป็นหุ้นส่วนของอาจารย์ได้อย่างประสบผลสำเร็จ ในขณะที่การตระหนักถึงความสำคัญของการเป็นหุ้นส่วนซึ่งกันและกันของบรรณารักษ์กับอาจารย์มีอยู่ค่อนข้างมากในมหาวิทยาลัย แต่ก็ยังถือเป็นความท้าทายของห้องสมุดที่จะทำให้สำเร็จ สิ่งที่ทำเป็นสำหรับการทำงานในรูปแบบนี้คือ ต้องมีบรรณารักษ์จำนวนหนึ่งที่มีความรู้ในสาขาวิชาเฉพาะด้าน ซึ่งมีความจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนทั้งในด้านการเรียนการสอนและด้านการวิจัย ในกรณีนี้ห้องสมุดอาจต้องกำหนดเป็นนโยบายขององค์กร และผลักดันให้เกิดกิจกรรมกับกลุ่มอาจารย์ที่มีความต้องการการบริการก่อน แล้วค่อยขยายสู่กลุ่มอื่นๆต่อไป

การบริหารของห้องสมุดมหาวิทยาลัยในประเทศไทย ส่วนใหญ่เป็นการบริหารงานแบบรวมอำนาจ เพราะเป็นระบบที่ประหยัดทั้งด้านงบประมาณ กำลังคนและเวลา (มลิวัลย์ ประดิษฐ์ธีระ, 2538) โครงสร้างการบริหารเป็นแบบลำดับขั้น โดยแบ่งส่วนงานออกเป็นฝ่ายและแผนกเช่นเดียวกับที่พบส่วนใหญ่ในห้องสมุดมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกา ห้องสมุดหลายแห่งได้นำระบบการบริหารสมัยใหม่มาใช้เพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพการดำเนินงาน เช่น การบริหารคุณภาพแบบองค์รวม (Total Quality Mananegement - TQM) การเทียบเคียงสมรรถนะ (Benchmarking) การบริหารเชิงกลยุทธ์ (Strategic Management) และ Balanced Scorecard เป็นต้น นอกจากนี้โครงสร้างการบริหารงานของห้องสมุดสมัยใหม่ ต้องเอื้ออำนวยต่อเจตนารมณ์ร่วมและการคิดอย่างเป็นระบบ ให้ผู้ปฏิบัติงานในห้องสมุดเป็นผู้ริเริ่มมากกว่าการตอบสนอง เช่น การวางแผนงาน การกำหนดเป้าหมายของการทำงานร่วมกัน เป็นต้น (ฉวีลักษณ์ บุญยะกาญจน์, 2541) ซึ่งการจัดวางโครงสร้างการบริหารงานของห้องสมุดมหาวิทยาลัยต้องมีความเหมาะสม สอดคล้องกับนโยบายการดำเนินงานของสถาบัน เพื่อช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้สถาบันอุดมศึกษาพัฒนาอย่างรวดเร็วทั้งด้านคุณภาพ ประสิทธิภาพ และความสามารถในการแข่งขัน เนื่องจากสถาบันอุดมศึกษาต้องปรับรูปแบบและทิศทางการตามกระแสโลกาภิวัตน์ ให้เป็นผู้นำหรือต้นแบบขององค์การแห่งการเรียนรู้ ซึ่งสถาบันการศึกษาหลายแห่ง ได้กำหนดให้หัวหน้าห้องสมุดของสถาบันได้มีบทบาทต่อการดำเนินงานหรือมีส่วนร่วมในการบริหารงานของสถาบันเพิ่มมากขึ้น เช่น การแต่งตั้งให้หัวหน้าห้องสมุดได้เป็นผู้ช่วยอธิการบดี หรือรองอธิการบดีฝ่ายสารสนเทศ เป็นต้น (ประจักษ์ พุมวิเศษ, 2543)

นอกจากนี้ การนำระบบห้องสมุดอัตโนมัติเข้ามาใช้ในห้องสมุด ทำให้เกิดผลกระทบต่อการบริหารงาน และโครงสร้าง คือ การบริหารงานจะปรับเปลี่ยนเป็นแบบกระจายอำนาจ และมีโครงสร้างองค์กรแบบแบนราบมากขึ้น ผู้ปฏิบัติงานในแต่ละส่วนงานมีอำนาจในการตัดสินใจมากขึ้น สายการบังคับบัญชาเปลี่ยนไป มีการมอบหมายงานและการกระจายอำนาจเป็นหลักพื้นฐาน เน้นการทำงานร่วมกันเป็นทีมมากขึ้น (สมบุรณ์วัลย์ สัตยารักษ์วิทย์, 2541)

2.2.2 ทรัพยากรสารสนเทศ ในปัจจุบันอัตราการขยายตัวของแหล่งสารสนเทศและทรัพยากรสารสนเทศเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว สื่อการเรียนรู้ในห้องสมุดขยายจากสื่อสิ่งพิมพ์ มาครอบคลุมสื่อการเรียนในรูปแบบอื่นๆ ที่มีความหลากหลายมากขึ้น ทันสมัยมากขึ้น เช่น CD-Rom วิดีทัศน์ VDO on Demand วารสารอิเล็กทรอนิกส์ หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ สื่อดิจิทัล เป็นต้น จำนวนทรัพยากรสารสนเทศในทุกสาขาวิชาเพิ่มจำนวนขึ้น โดยเฉพาะสาขาทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และวิทยาศาสตร์สุขภาพ ซึ่งส่งผลต่อการจัดหาและพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศของห้องสมุดเป็นอย่างมาก เนื่องจากห้องสมุดเป็นแหล่งให้บริการสารสนเทศ โดยเฉพาะห้องสมุดมหาวิทยาลัยที่เป็นผู้นำในการให้บริการสารสนเทศทางวิชาการ ไม่สามารถจัดหาทรัพยากรสารสนเทศทุกรูปแบบมาให้บริการได้ จึงจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนแนวคิดในการให้บริการของห้องสมุด จากการเน้นการถือครองสารสนเทศ เป็นการเน้นการเข้าถึงสารสนเทศ โดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องมือในการเข้าถึงสารสนเทศต่างๆ บริษัท Outsell ได้สำรวจพบว่า คนทำงานด้านวิจัยเลือกที่จะสืบค้นและใช้สารสนเทศออนไลน์เป็นอย่างแรก และมีความพอใจในการใช้สารสนเทศออนไลน์มากขึ้น โดยผู้ใช้ประมาณร้อยละ 51 เริ่มต้นค้นสารสนเทศด้วยตนเองโดยการเปิดอินเทอร์เน็ต รองลงมาร้อยละ 35 ชอบที่จะได้รับสารสนเทศจากทางระบบเครือข่ายภายในหน่วยงาน (Intranet) มีเพียงร้อยละ 3 เท่านั้น ที่ชอบไปห้องสมุด ซึ่งจากผลการวิจัยดังกล่าว นอกจากชี้ให้เห็นถึงพฤติกรรมการใช้สารสนเทศที่เปลี่ยนแปลงไปแล้วนั้น ยังเป็นการบ่งบอกให้ห้องสมุดมหาวิทยาลัยต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบทรัพยากรสารสนเทศที่มีให้บริการ โดยต้องเพิ่มจำนวนหรือช่องทางในการเข้าถึงทรัพยากรสารสนเทศออนไลน์ ไว้ให้บริการแก่ผู้ใช้บริการ นอกเหนือจากการจัดหาทรัพยากรสารสนเทศประเภทสิ่งพิมพ์ เป็นต้น

นอกจากนี้ การเพิ่มขึ้นของจำนวนแหล่งสารสนเทศและทรัพยากรสารสนเทศ ได้ส่งผลกระทบต่อการทำงานของห้องสมุด ไม่ว่าจะเป็นงานพัฒนาทรัพยากรห้องสมุด การทำรายการทรัพยากรอิเล็กทรอนิกส์ หรือการให้บริการสารสนเทศ ห้องสมุดต้องจัดหาทรัพยากรสารสนเทศให้ตอบสนองต่อความต้องการของผู้ใช้ โดยไม่ต้องคำนึงถึงจำนวนทรัพยากร เนื่องจากเนื้อหาที่ถูกต้อง ครบถ้วนและตรงกับความต้องการ เป็นสิ่งที่ผู้ใช้ต้องการมากกว่าจำนวนทรัพยากรสารสนเทศ ดังนั้น ห้องสมุดสมัยใหม่จำเป็นต้องเตรียมมาตรการต่างๆ ให้พร้อมที่จะรองรับกับรูปแบบทรัพยากรสารสนเทศที่เปลี่ยนแปลงไป (Riggs, 2003; Hahn, & Li, 2003) ซึ่งลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับที่ น้ำทิพย์ วิภาวิน (2542) ได้กล่าวถึงแนวโน้มของการใช้ห้องสมุดยุคใหม่คือ อาจารย์และนิสิตนักศึกษาใช้คอมพิวเตอร์เพื่อการสืบค้นข้อมูลอย่างแพร่หลาย มีการใช้ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์แทนการใช้ข้อมูลในรูปเอกสาร และห้องสมุดใช้งบประมาณเพื่อการเข้าถึงข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์มากกว่าการซื้อเป็นรูปเล่มสิ่งพิมพ์ ห้องสมุดจะมีพัฒนาการของการจัดการข้อมูลจากที่เคยบริการในลักษณะข้อมูลบรรณานุกรม (Bibliographic database) จะขยายการจัดการและให้บริการแหล่งข้อมูลต้นแหล่ง (Source database) มากขึ้น พร้อมๆ กับการเสนอข้อมูลใน รูปแบบเอกสารเต็มรูป (Full-text) และมีลติมีเดีย ทำให้บรรณารักษ์ต้องปรับบทบาทโดยการเน้นการเป็นผู้สอน และให้คำปรึกษาในการสืบค้นสารสนเทศมากขึ้นอีกด้วย

2.2.3 ด้านบริการ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริการ ซึ่งแต่เดิมห้องสมุดส่วนใหญ่มักให้บริการเชิงรับ โดยรอให้ผู้เข้ามามีบริการภายในห้องสมุด แต่ห้องสมุดสมัยใหม่ต้องเน้นบริการเชิงรุกมากขึ้น นอกจากนี้รูปแบบการให้บริการจะมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับการจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรต่างๆ ที่เปิดสอนในสถาบันมากขึ้น สร้างหรือส่งเสริมให้ผู้เข้าใช้ห้องสมุดมีนิสัยรักการค้นคว้า การใฝ่รู้ใฝ่เรียน จัดให้มีบริการสอนหรือแนะนำการใช้ห้องสมุด เพื่อให้นักศึกษาตลอดจนผู้ที่สนใจได้เรียนรู้วิธีการใช้ห้องสมุด ตลอดจนวิธีการใช้

เทคโนโลยีเพื่อการสืบค้นสารสนเทศ เพื่อส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้เกิดขึ้น โดยห้องสมุดไม่สามารถสนับสนุนได้ว่า นักศึกษาหรือผู้ใช้ทุกคนต้องมีความรู้ทางด้านการใช้ห้องสมุด หรือเทคโนโลยี เห็นได้จากงานวิจัยของภาวิณี มูลทวี (2542) ที่พบว่าปัญหาในการใช้สารสนเทศเพื่อผลิตผลงานทางวิชาการของคณาจารย์สถาบันอุดมศึกษานั้น คือการไม่เข้าใจระบบการค้นคว้าและการใช้ นอกจากนี้ ควรมีการสร้างความร่วมมือระหว่างห้องสมุดหรือแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ด้วยกันเองในการจัดหาแหล่งความรู้ต่างๆ เพื่อให้บริการแก่อาจารย์ และนิสิต นักศึกษาในสถาบัน

ห้องสมุดมหาวิทยาลัยสมัยใหม่ ต้องเน้นสนับสนุนการสืบค้นข้อมูลและจัดส่งเอกสารที่กว้างขวางมากขึ้น และแพร่กระจายความรู้ชุมชนให้มากขึ้น เพื่อตอบสนองต่อนโยบายการขยายการเรียนรู้ในรูปแบบการศึกษาทางไกล การศึกษาตลอดชีวิต ตลอดจนการส่งเสริมการวิจัยภายในสถาบัน เช่น ควรเพิ่มเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสถาบันให้มากขึ้น เน้นบริการที่อำนวยความสะดวกให้กับผู้ใช้ เพื่อให้ผู้ใช้สามารถเข้าถึงสารสนเทศที่ต้องการได้โดยไม่มีข้อจำกัดในด้านระยะทางหรือเวลา ซึ่งภาวิณี มูลทวี (2542) พบว่า ปัญหาในการใช้สารสนเทศเพื่อผลิตผลงานทางวิชาการของอาจารย์คือ แหล่งสารสนเทศอยู่ไกล ไม่สะดวกหรือไม่มีเวลาในการเดินทางไปใช้ ดังนั้น ห้องสมุดอาจปรับเปลี่ยนรูปแบบการให้บริการ โดยสามารถจัดส่งเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ไปยังเครื่องคอมพิวเตอร์ของผู้ใช้ ไม่ว่าจะเป็นอาจารย์หรือนักศึกษาที่เชื่อมโยงกันภายในสถาบันได้ทันที จัดให้ผู้ใช้สามารถเข้าถึงข้อมูลวารสารฉบับล่าสุดที่ห้องสมุดมีให้บริการได้ จัดให้มีบรรณารักษ์เพื่อให้บริการแก่ผู้ใช้บนอินเทอร์เน็ต หรือห้องสมุดอาจจัดให้มีสาย LAN หรือโปรแกรมต่างๆ เพื่อให้ผู้ใช้สามารถนำเครื่องคอมพิวเตอร์พกพาเข้าไปดาวน์โหลดข้อมูลได้ เป็นต้น

2.3 บทบาทของห้องสมุดมหาวิทยาลัยต่อการเรียนการสอน

2.3.1 บทบาทในการเป็นแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ สำหรับบทบาทหน้าที่ของห้องสมุดในฐานะที่เป็นแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ในระดับอุดมศึกษานั้น จากในปัจจุบันที่มีหน้าที่หลักในการจัดหา จัดเก็บ จัดสรร บริการ และสอนวิธีการใช้งานทรัพยากรต่างๆ ภายในห้องสมุดหรือแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้และส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีอยู่ในสถาบันการศึกษาให้แก่บุคลากร คณาจารย์ และนิสิตนักศึกษา จะมุ่งไปสู่การจัดหาและบริการทรัพยากรทางการศึกษาที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น เข้าไปมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรมากขึ้น รวมทั้งขยายบทบาทนี้ไปสู่บุคคลภายนอก และมีการสร้างความร่วมมือระหว่างห้องสมุดหรือแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ด้วยกันเอง โดยมีหน่วยงานกลางที่รัฐจัดตั้งขึ้นเป็นผู้ประสานงาน โดยห้องสมุดหรือแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้มีบทบาทสำคัญในการจัดหาและให้บริการทรัพยากรทางการศึกษาที่มีความหลากหลายและสอดคล้องกับการเรียนการสอนมากยิ่งขึ้น จากเดิมที่มุ่งเน้นเพียงการบริการทรัพยากรการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับรายวิชาในหลักสูตร แต่เมื่อมีข้อกำหนดในมาตราต่างๆ ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 จึงเอื้อให้ห้องสมุดหรือแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้จะต้องขยายกรอบของทรัพยากรที่ให้บริการ ดังนี้

- 1) ทรัพยากรสารสนเทศมีลักษณะบูรณาการกับหลักสูตรมากกว่าเดิม โดยบรรณารักษ์ต้องทำงานประสานกับอาจารย์ผู้สอน และเข้าไปมีส่วนร่วมในารออกแบบการเรียนการสอนมากขึ้น
- 2) ทรัพยากรที่เหมาะสมกับลักษณะผู้เรียนที่มีความแตกต่างกัน เช่น สติการเรียนรู้ของผู้เรียนที่แตกต่างกัน ความถนัดในการใช้ทรัพยากรสารสนเทศประเภทต่างๆ หรือลักษณะข้อจำกัดทางกายภาพของผู้เรียนที่ส่งผลต่อการเลือกใช้ทรัพยากรสารสนเทศ ดังนั้น ห้องสมุดจำเป็นต้องจัดหาทรัพยากรสารสนเทศที่มีความ

หลากหลาย และเหมาะสมกับกับบุคคลประเภทต่างๆ นอกจากนี้ ห้องสมุดต้องจัดทำคู่มือการใช้งานทรัพยากรสารสนเทศต่างๆ ที่ง่ายแก่เข้าใจและปฏิบัติตามให้แก่ผู้เรียนด้วย

3) ทรัพยากรสารสนเทศที่อยู่นอกเหนือจากหลักสูตรการเรียนการสอน เช่น ทรัพยากรสารสนเทศที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การประกอบอาชีพ หรือสภาพการณ์ในสังคม เป็นต้น ถึงแม้จะไม่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน แต่เนื้อหาของทรัพยากรสารสนเทศช่วยสร้างความสมดุล ทั้งความรู้ ความคิด ความสามารถ และความรับผิดชอบต่อสังคม ตลอดจนกล่อมเกลาให้ผู้เรียนในสถาบัน เป็นผู้ที่เพียบพร้อมทั้งความรู้และคุณธรรม

นอกจากห้องสมุดจะทำหน้าที่ในการเป็นแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ของสถาบันแล้ว ห้องสมุดยังมีบทบาทในฐานะที่เป็นตัวกลางในการเข้าถึงสารสนเทศต่างๆ ทั้งที่มีอยู่ภายในห้องสมุดและไม่มีให้บริการในห้องสมุด โดยการจัดหาและให้บริการในอินเทอร์เน็ต เช่น การสร้างเว็บท่าของสาขาวิชาต่างๆ ที่เปิดสอนภายในสถาบัน เพื่อให้ผู้ใช้สามารถเชื่อมโยงเข้าไปศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมได้ ซึ่งเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่ช่วยอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงข้อมูลของผู้ใช้ เห็นได้จากงานวิจัยของเสกสรรค์ สายสีสด (2542) ที่ศึกษาการใช้ประโยชน์จากอินเทอร์เน็ตของนักศึกษา อาจารย์ และผู้บริหารสถาบันราชภัฏอุดรธานี และพบว่านักศึกษาใช้ประโยชน์จากอินเทอร์เน็ตในด้านการสนับสนุนการเรียนรู้ด้วยตนเอง และประหยัดเวลาในการค้นคว้ามากที่สุด ดังนั้น ห้องสมุดมหาวิทยาลัยจึงควรเข้ามามีบทบาทในการเป็นสื่อกลางระหว่างผู้ใช้กับแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ภายนอก เพื่อให้ห้องสมุดจะได้ทำหน้าที่ได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์

2.3.2 บทบาทในการเชื่อมโยงการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย
จากความจำเป็นในการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งมี 3 ลักษณะ ได้แก่ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งการที่จะทำให้การเรียนรู้ของบุคคลสามารถเชื่อมโยงบูรณาการการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยเข้าด้วยกัน ห้องสมุดต้องทำหน้าที่เชื่อมโยงการเรียนรู้ของการศึกษาต่างๆ เข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยห้องสมุดต้องทำงานร่วมกันกับทั้งผู้บริหารสถาบัน คณาจารย์ และบรรณารักษ์ เพื่อประสานงานให้การส่งเสริมให้นักศึกษาได้เข้ามาใช้ห้องสมุด โดยอาจารย์สามารถมอบหมายงานให้นักศึกษามาทำการสืบค้นข้อมูลจากห้องสมุด และบรรณารักษ์ต้องจัดเตรียมข้อมูลเพื่อพร้อมสำหรับการให้บริการแก่นักศึกษาได้ นอกจากนี้ อาจจัดให้มีการให้บริการจำพวก วิทยุ การศึกษา โทรทัศน์การศึกษา โดยมุ่งเน้นประเด็นที่กำลังอยู่ในความสนใจของนักเรียนนักศึกษา หรือสามารถตอบสนองความต้องการในการเรียนได้ โดยห้องสมุดต้องประชาสัมพันธ์ให้ผู้ใช้ทราบกำหนดการออกอากาศและสถานที่ให้ผู้ใช้ทราบตลอดเวลาเพื่อให้ผู้ใช้ได้รับทราบความเคลื่อนไหวของห้องสมุดตลอดเวลา

นอกจากการส่งเสริมการศึกษาในระบบแล้ว ห้องสมุดควรจัดบริการเพื่อปลูกฝังการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Schmidt, & Cribb, 1999) โดยเน้นการเป็นศูนย์การเรียนรู้ (Learning center) ส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้เรียนรู้จักการเรียนรู้ด้วยตนเอง และรักการอ่านเพิ่มขึ้น ซึ่งสามารถกระทำได้หลายวิธี เช่น การจัดบรรยากาศในห้องสมุดให้น่าสนใจเพื่อดึงดูดผู้ใช้ ไม่เต็มไปด้วยข้อห้ามมากมาย หรืออาจจัดกิจกรรมร่วมกับหน่วยงานอื่นภายในสถาบัน ซึ่งนอกจากจะเป็นการสร้างบรรยากาศความเป็นวิชาการและควมมีชีวิตชีวาของห้องสมุดแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์อันดี และการทำงานร่วมกันเป็นทีมภายในสถาบันให้มากขึ้นด้วย นอกจากนี้ ห้องสมุดมหาวิทยาลัย สามารถส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ได้ เช่น การจัดศูนย์การเรียนรู้ในหัวข้อต่างๆ ที่มีความสนใจโดยอาศัยทรัพยากรหรือสื่อการเรียนรู้ที่มีอยู่ในห้องสมุดเป็นเครื่องมือในการสร้างการเรียนรู้ เช่น มีการสอน

หรือฝึกอบรมในหัวข้อต่างๆ ที่เป็นที่สนใจ เช่น อาชีพเสริมต่างๆ การสื่อสารโดยใช้ภาษาอังกฤษในชีวิตประจำวัน หรือการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ เป็นต้น (สัณญา มกฏอรติ, 2545)

2.3.3 บทบาทในฐานะเป็นแหล่งให้คำปรึกษาเกี่ยวกับแหล่งความรู้และสื่อการเรียนการสอน
เนื่องจากในปัจจุบันมีการจัดการเรียนการสอนใหม่ๆ ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง เช่น การเรียนแบบร่วมมือ (Collaborative learning) การเรียนแบบการใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-based learning) การสอนแบบโครงการ (Project-based learning) เป็นต้น ซึ่งการเรียนรูปแบบต่างๆ นี้ เน้นให้ผู้เรียนได้มีศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมด้วยตนเอง ตามศักยภาพและความสนใจส่วนบุคคล ซึ่งจะช่วยให้การเรียนรู้ของผู้เรียนมีสัมฤทธิ์ผลยิ่งขึ้น ดังนั้น ห้องสมุดในฐานะที่เป็นแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ที่สำคัญของสถาบัน จึงมีบทบาทในการให้คำปรึกษาในการเลือกใช้ หรือการสืบค้นทรัพยากรสารสนเทศต่างๆ ที่เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียน นอกจากนี้ห้องสมุดจะมีบทบาทต่อการให้คำปรึกษาในการเรียนรู้ของผู้เรียนแล้ว ห้องสมุดยังทำหน้าที่ในการให้คำแนะนำอาจารย์ผู้สอนในการเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนต่างๆ ที่มีให้บริการในห้องสมุดให้เหมาะสมกับรูปแบบการเรียนการสอนที่อาจารย์ต้องการ ตลอดจนทำหน้าที่ในการผลิต หรือจัดเตรียมสื่อการเรียนการสอนให้ตามที่อาจารย์ต้องการอีกด้วย

2.3.4 บทบาทในการเป็นสื่อกลางระหว่างอาจารย์และนักศึกษา เนื่องจากการเรียนการสอนในปัจจุบัน ได้มีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศมาช่วยในการจัดการเรียนการสอนเพิ่มมากขึ้น เพื่อตอบสนองต่อความต้องการในการเรียนรู้ที่ไม่มีข้อจำกัดในด้านเวลาหรือสถานที่ ดังนั้น การเรียนแบบเดิมที่จำกัดอยู่ภายในห้องเรียน อาจจะมีปริมาณลดลง และการเรียนในลักษณะออนไลน์จะมีจำนวนเพิ่มขึ้น ซึ่งการเรียนออนไลน์จะประสบความสำเร็จได้ต้องขึ้นอยู่กับอุปกรณ์ที่สนับสนุนการเรียน การให้คำแนะนำ วิธีการสื่อสารข้อมูลและจัดส่งความรู้ ตลอดจนการจัดการในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ดังนั้น บทบาทใหม่ของห้องสมุดมหาวิทยาลัยคือ การเข้ามามีส่วนร่วมในหลักสูตรการเรียนการสอนออนไลน์ โดยห้องสมุดต้องประสานงานกับหน่วยงานในระดับสูงของสถาบัน ในการติดตั้งเชื่อมต่ออุปกรณ์อำนวยความสะดวกไว้ภายในห้องสมุด มีการเชื่อมโยงเครือข่ายภายในสถาบัน เพื่อให้บริการแก่นักศึกษาที่ลงทะเบียนเรียนออนไลน์ได้

2.3.5 บทบาทในการเป็นแหล่งสนับสนุนการเรียนการสอนของสถาบัน เนื่องจากภารกิจหนึ่งของห้องสมุดคือการให้บริการต่างๆ ที่ช่วยสนับสนุนและอำนวยความสะดวกแก่อาจารย์ในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งอาจแบ่งการให้การสนับสนุนได้เป็น 3 ทาง (ธนาทิพ ฉัตรภูติ, 2544) ได้แก่

1) การสนับสนุนด้านการจัดการ อาจอยู่ในรูปของการส่งเจ้าหน้าที่ไปอบรมเพิ่มศักยภาพและพัฒนาทักษะให้ทันสมัย เพื่อกลับมาบริหารจัดการห้องสมุดได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ และทำให้ผู้บริการใช้ประโยชน์จากห้องสมุดได้เต็มที่

2) การสนับสนุนทางด้านเทคนิค เช่น ระบบฐานข้อมูล ระบบคอมพิวเตอร์ การเชื่อมโยงเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เพื่อช่วยให้การค้นคว้าหาข้อมูลของผู้ใช้บริการมีความสะดวกและรวดเร็วขึ้น

3) การสนับสนุนหรือให้บริการแก่ผู้ใช้บริการทุกคนอย่างเท่าเทียม โดยเปิดโอกาสให้ผู้ใช้บริการได้เสนอความคิดเห็น ประสิทธิภาพ และรูปแบบการให้บริการที่เหมาะสมกับห้องสมุด เพื่อทำให้การเรียนรู้ในห้องสมุดมีพัฒนาการและความก้าวหน้าชัดเจน

2.4 ปัจจัยสำคัญที่สนับสนุนการจัดการห้องสมุดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้

จากการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ สามารถสรุปปัจจัยสำคัญที่จะสนับสนุนการจัดการห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้ให้ประสบผลสำเร็จ ดังนี้ (Brophy, Crane, & Fisher, 1998; ทบวงมหาวิทยาลัย, 2544)

2.4.1 การส่งเสริมให้มีการพัฒนาเครือข่ายการสื่อสารทางวิชาการทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาค และระดับนานาชาติ เพื่อให้นักวิชาการสามารถเรียกใช้และเข้าถึงสารสนเทศที่มีอยู่ได้อย่างกว้างขวาง รวดเร็ว โดยผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต

2.4.2 การพัฒนาเทคโนโลยีขั้นพื้นฐานที่ทันสมัย เพื่อจัดเตรียมสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับการเรียนการสอน อาทิ การพัฒนาเป็นมหาวิทยาลัยอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งประกอบด้วย ห้องเรียนอิเล็กทรอนิกส์ (e-Classroom) ห้องคอมพิวเตอร์ที่เพียงพอสำหรับการให้บริการผู้ใช้ เครื่องพิมพ์ เครื่องสแกน ฯลฯ ที่ส่งเสริมการผลิตและการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่อการเรียนการสอน รวมทั้งการพัฒนาการเชื่อมเครือข่ายภายในสถาบัน

2.4.3 การพัฒนาความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษา ให้สามารถใช้ทรัพยากรสารสนเทศร่วมกัน เพื่อเพิ่มโอกาสให้นักศึกษาและอาจารย์สามารถเข้าถึงทรัพยากรสารสนเทศได้อย่างกว้างขวาง

2.4.4 การสนับสนุนให้ห้องสมุดสามารถทำหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ โดยจัดทำโครงการห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ (e-Library) หรือห้องสมุดผสม (Hybrid library) เพื่อให้ห้องสมุดสามารถจัดการสื่ออิเล็กทรอนิกส์ในรูปแบบต่างๆ เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.4.5 การวางแผนพัฒนาห้องสมุดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ ควรได้รับการบรรจุอยู่ในแผนพัฒนาการศึกษาของสถาบัน เพื่อให้การดำเนินงานสอดคล้องไปสู่เป้าหมายเดียวกัน

นอกจากนี้ Smith (2000) ได้ระบุว่า มหาวิทยาลัยควรต้องกำหนดเป้าหมายในด้านคุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ ให้มีเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทักษะในการแสวงหาความรู้ ใฝ่รู้ รักการอ่าน และสามารถใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ เป็นต้น การกำหนดเป้าหมายดังกล่าวจะนำไปสู่การปรับโครงสร้างการบริหารของมหาวิทยาลัย การปรับกระบวนการสอนและกิจกรรมการสอนของอาจารย์ การพัฒนาบุคลากรด้านเทคโนโลยี ตลอดจนการปรับทัศนคติให้พร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงและพัฒนางานไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ

2.5 แนวทางการจัดการห้องสมุดเพื่อส่งเสริมเรียนรู้

แม้ว่าห้องสมุดจะต้องปรับเปลี่ยนบทบาทในการจัดการห้องสมุดให้สอดคล้องกับสภาวะแวดล้อมทางเทคโนโลยีและสภาพแวดล้อมทางการศึกษาที่เปลี่ยนแปลงไป แต่วัตถุประสงค์หรือหน้าที่หลักของห้องสมุดมหาวิทยาลัยในการส่งเสริมและสนับสนุนการเรียนการสอน ตลอดจนการวิจัยของนักศึกษาและอาจารย์ โดยการจัดเตรียมทรัพยากรสารสนเทศและจัดการบริการต่างๆ เพื่อช่วยให้ผู้ใช้เข้าถึงสารสนเทศและสามารถใช้สารสนเทศให้เกิดประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ ยังคงเป็นเช่นเดิม เพียงแต่จะต้องมีการปรับเปลี่ยนแนวคิดและกลยุทธ์การทำงานบางส่วน เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการที่เปลี่ยนแปลงไป (Carvone, & Brown, 2001)

จากการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการห้องสมุดให้สามารถตอบสนองความต้องการและพฤติกรรมของผู้ใช้ที่เปลี่ยนแปลงไปในห้องสมุดต่างๆ ในประเทศสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ พบว่าห้องสมุดได้มีการปรับเปลี่ยนแนวทางการดำเนินงานที่สำคัญดังนี้

2.5.1 การพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุด

ในปัจจุบัน ห้องสมุดขยายขอบเขตการนิยามความหมายของทรัพยากรสารสนเทศของห้องสมุดจากเดิมที่หมายถึง ทรัพยากรสารสนเทศที่ห้องสมุดเป็นเจ้าของ หรือมีอยู่ภายในห้องสมุดเท่านั้น ให้มีความหมายกว้างขวาง รวมถึงทรัพยากรสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ที่ห้องสมุดบอกรับเป็นสมาชิก หรือเป็นสมาชิกร่วมกับสถาบันอื่นๆ และทรัพยากรสารสนเทศที่อยู่ภายนอกกรอบการบริการของห้องสมุด ที่ห้องสมุดต้องจัดเตรียมไว้ให้ผู้ได้รับบริการด้วย (ARL, 2002)

การจัดหาและบำรุงรักษาทรัพยากรสารสนเทศเพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการด้านการเรียนการสอนและการวิจัยของนักศึกษาและอาจารย์ให้บรรลุตามเป้าหมายของสถาบันนั้น ในอดีต ห้องสมุดจะมุ่งเน้นการสะสมรวบรวมทรัพยากรสารสนเทศรูปแบบต่างๆ ไว้บริการภายในห้องสมุดเป็นสำคัญ แต่เมื่อสภาพแวดล้อมทางการศึกษาของมหาวิทยาลัยเปลี่ยนไป มีการขยายหลักสูตรการศึกษา ทั้งในด้านสาขาวิชา ระดับการศึกษา การขยายหลักสูตรนานาชาติ รวมทั้งการขยายวิทยาเขตการศึกษา ทำให้จำนวนนักศึกษาเพิ่มขึ้น ความต้องการสารสนเทศเพื่อการเรียนการสอนและการวิจัยมีความหลากหลายมากขึ้น ประกอบกับการผลิตทรัพยากรสารสนเทศในปัจจุบันสามารถทำได้อย่างรวดเร็ว การเผยแพร่ความรู้ทางวิชาการในรูปแบบต่างๆ จึงมีปริมาณเพิ่มขึ้นอย่างมากมาย ห้องสมุดจึงไม่สามารถจัดหาทรัพยากรสารสนเทศที่ผู้ใช้องการทั้งหมดมาไว้ในห้องสมุดได้อย่างครบถ้วน เนื่องจากข้อจำกัดด้านงบประมาณและสถานที่

นอกจากนั้น การขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของแหล่งสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์บนเครือข่ายคอมพิวเตอร์ มีผลต่อการเพิ่มปริมาณสารสนเทศบนอินเทอร์เน็ตทั้งในด้านรูปแบบสารสนเทศและด้านเนื้อหา นักศึกษาและอาจารย์ส่วนใหญ่จึงนิยมใช้อินเทอร์เน็ต เพื่อติดตามความเคลื่อนไหวทางวิชาการ เพื่อการศึกษา และค้นคว้าข้อมูลเพื่อทำการวิจัย มีการใช้บริการสื่อสารบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต อาทิ จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ กระดานข่าว กลุ่มสนทนาต่างๆ หรือขอคำปรึกษาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางวิชาการระหว่างอาจารย์และนักวิชาการในกลุ่มสาขาเดียวกัน ระหว่างอาจารย์และนักศึกษาหรือระหว่าง นักศึกษากันเอง ส่งเสริมให้กระบวนการเรียนรู้โดยการคิดวิเคราะห์ ในการแก้ไขปัญหา หรือพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ ทำได้ง่ายขึ้นรวดเร็วขึ้น นอกจากนี้ การส่งเสริมสนับสนุนให้อาจารย์สร้างสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ ทั้งในห้องเรียน นอกห้องเรียน รวมทั้งการเรียนทางไกล ทำให้การใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อการศึกษาเป็นไปอย่างกว้างขวาง สื่ออิเล็กทรอนิกส์กลายเป็นสื่อที่สำคัญที่ผู้ใช้องการเนื่องจากการผลิต เผยแพร่ หรือเรียกใช้ สามารถทำได้ง่ายกว่าสื่อสิ่งพิมพ์

ด้วยเหตุผลดังกล่าวปรัชญาในการจัดหาทรัพยากรสารสนเทศของห้องสมุดจึงเปลี่ยนจากการเน้นการเป็นเจ้าของ (Ownership) ไปเน้นการช่วยเหลือผู้ใช้ให้เข้าถึงสารสนเทศ (Access to information) ที่ต้องการมากขึ้น เปลี่ยนจากการจัดหาที่เน้นรูปแบบ (Format) ของทรัพยากรสารสนเทศ ไปเน้นการจัดหาเนื้อหา (Content) ที่ผู้ใช้องการมากขึ้นห้องสมุดจึงเพิ่มพูนความสำคัญในการจัดหาสื่ออิเล็กทรอนิกส์มากขึ้น เนื่องจากเป็นสื่อที่สามารถผลิต เผยแพร่และเรียกใช้ได้ในเวลาที่ต้องการได้อย่างรวดเร็ว ไม่จำกัดสถานที่ ทำให้ผู้ใช้สามารถใช้ประโยชน์สารสนเทศที่ต้องการได้ทั้งจากภายในห้องสมุดและจากแหล่งสารสนเทศอื่นๆภายนอกห้องสมุด (Stueart, & Moran, 2007) เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายดังกล่าว จะต้องดำเนินการดังนี้ (ARL, 2002)

- ปรับปรุงนโยบายการจัดหาเพื่อเน้นการจัดหาทรัพยากรอิเล็กทรอนิกส์
- มีส่วนร่วมในโครงการผลิตหรือแปลงรูปสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์

- รับผิดชอบในการจัดการและให้บริการเนื้อหาสารสนเทศรูปแบบใหม่ ทั้งที่อยู่ภายใต้กรอบของห้องสมุด และที่อยู่ภายนอกห้องสมุด

- ในสภาวะแวดล้อมอิเล็กทรอนิกส์และเครือข่าย ห้องสมุดจะต้องทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการซื้อหรือจัดการทรัพยากรสารสนเทศในนามของสถาบัน

แนวทางการจัดหาและจัดเตรียมทรัพยากรสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ที่ปฏิบัติกัน เพื่อสนับสนุนการจัดบริหารสารสนเทศรูปแบบใหม่ได้อย่างกว้างขวาง มีดังนี้

1) การจัดซื้อทรัพยากรอิเล็กทรอนิกส์ที่มีความสำคัญและจำเป็นสำหรับการเรียนการสอนและการวิจัย ได้แก่ ทรัพยากรที่ใช้เพื่อการอ้างอิง อาทิ สารานุกรมอิเล็กทรอนิกส์ ฐานข้อมูลอ้างอิง วารสารอิเล็กทรอนิกส์ ฯลฯ โดยการซื้อลิขสิทธิ์หรือบอกรับเป็นสมาชิก โดยการพัฒนาความร่วมมือกันระหว่างสถาบันในการจัดซื้อและการใช้ประโยชน์ร่วมกัน เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นทรัพยากรสารสนเทศที่มีราคาแพง (Carvone, & Brown, 2001)

2) การเปลี่ยนรูปแบบสารสนเทศประเภทสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อที่ไม่ตีพิมพ์ที่มีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อผู้ใช้ ซึ่งแต่เดิมมีข้อจำกัดให้ใช้ภายในห้องสมุดเท่านั้น เช่น หนังสืออ้างอิง หนังสือสารรอง หนังสือหายาก หนังสือพิเศษ วิทยุทัศน์ สไลด์ ฯลฯ เปลี่ยนให้เป็นสื่ออิเล็กทรอนิกส์และสื่อดิจิทัลเพื่ออำนวยความสะดวกในการใช้บริการทรัพยากรสารสนเทศที่ผู้ใช้ต้องการ จากที่ห่างไกลได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่

3) การร่วมมือกับสถาบันวิชาการอื่นๆ ทั้งที่เป็นห้องสมุด คณะวิชาต่างๆ สมาคมวิชาการ และพิพิธภัณฑ์ ซึ่งตั้งอยู่ในที่ห่างไกลกัน เพื่อสร้าง e-Collection ใช้ร่วมกันโดยเฉพาะในเรื่องของหนังสือหายากรูปภาพดนตรี แผนที่และข้อมูลภูมิศาสตร์ ข้อมูลสถิติต่างๆ (ARL, 2002)

4) การสนับสนุนอาจารย์ให้ผลิตสื่อการสอนอิเล็กทรอนิกส์ โดยให้คำปรึกษาและสนับสนุนในเรื่องโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อสร้างฐานข้อมูลเฉพาะวิชาและ/หรือฐานข้อมูลเพื่อการศึกษาและการวิจัยของสถาบัน (ARL, 2002)

5) การจัดทำนามานุกรมเว็บไซต์ที่เป็นประโยชน์ในแต่ละด้าน อาทิ นามานุกรมเว็บไซต์แต่ละเรื่อง/หรือแต่ละสาขาวิชา นามานุกรมบทวิจารณ์เว็บไซต์ ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญให้ผู้ใช้สามารถติดตามและประเมินวรรณกรรมและเว็บไซต์ที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียน การสอนและการวิจัยที่เป็นที่ต้องการของผู้ใช้อย่างรวดเร็ว อาทิ นามานุกรมเว็บไซต์ห้องสมุดที่มีการแนะนำการใช้ห้องสมุด แนะนำขั้นตอนการทำวิจัย แนะนำการเรียนอ้างอิง รวมทั้งนามานุกรมเว็บไซต์สำนักพิมพ์และตัวแทนจำหน่ายแต่ละสาขาวิชา เป็นต้น

6) การเชื่อมโยงเว็บไซต์ห้องสมุดกับเว็บไซต์อื่นๆภายในสถาบัน เพื่อทราบข้อมูลจำนวนผู้ใช้ในแต่ละสาขาวิชา รวมทั้งหลักสูตรและโครงการวิจัยต่างๆของมหาวิทยาลัย

2.5.2 การวิเคราะห์เนื้อหาและจัดทำรายการทรัพยากรสารสนเทศ

การที่ห้องสมุดนำเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาใช้ในงานต่างๆ มีผลกระทบต่องานวิเคราะห์เลขหมู่และทำบัตรรายการของห้องสมุด แต่เดิมการวิเคราะห์เลขหมู่และการลงรายการทางบรรณานุกรม มีลักษณะเป็นแบบต่างคนต่างทำรายการในแต่ละห้องสมุดเรียกว่า original catalog ปัจจุบันความสามารถของอินเทอร์เน็ตทำให้การวิเคราะห์เลขหมู่และการลงรายการทางบรรณานุกรมเป็นลักษณะของการแลกเปลี่ยนข้อมูลเรียกว่า copy catalog หรือใช้ข้อมูลร่วมกันเรียกว่า share catalog มากกว่าการทำเอง โดยมีการใช้หลักเกณฑ์การลงรายการเพื่อให้การบันทึกข้อมูลมีมาตรฐานเดียวกัน ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการใช้ทรัพยากรสารสนเทศร่วมกันและการถ่ายโอนข้อมูลระหว่างห้องสมุด (สุนีย์ กาศจำริญ, 2545)

สารสนเทศบนอินเทอร์เน็ตที่มีอยู่จำนวนมาก เข้าถึงง่ายและได้รับความนิยมแพร่หลายมากขึ้นในกลุ่มผู้ใช้ห้องสมุด เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ห้องสมุดมีความจำเป็นต้องรวบรวมและจัดทำเครื่องมือในการเข้าถึงสารสนเทศบนอินเทอร์เน็ตได้ตามความต้องการของผู้ใช้ จากการศึกษาของวัชรินทร์ อินธ (2544) พบว่า บรรณารักษงานวิเคราะห์หมวดหมู่ของสมุดส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการนำทรัพยากรสารสนเทศที่เผยแพร่บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตมาลงรายการ โดยเห็นว่าควรมีการลงรายการบรรณานุกรมตามรูปแบบของ USMARC ร่วมกับ AACR2 เนื่องจากปัจจุบันห้องสมุดส่วนใหญ่มีการใช้ระบบห้องสมุดอัตโนมัติ มีการใช้รูปแบบการลงรายการตามแบบของ USMARC อยู่แล้ว อย่างไรก็ตาม หลังจากที่ได้มีการพัฒนามาตรฐานการลงรายการเมทาตาต้า เช่น Dublin Core ปัญหาในการรวบรวมและเข้าถึงสารสนเทศบนอินเทอร์เน็ตจึงแทบจะหมดไป และมีห้องสมุดหลายแห่งได้นำมาใช้ในการรวบรวมแหล่งสารสนเทศบนอินเทอร์เน็ตในเรื่องต่างๆ ตามความต้องการของผู้ใช้ห้องสมุดแต่ละแห่ง

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่บรรณารักษวิเคราะห์หมวดหมู่ จะต้องเผชิญมีดังนี้ (สุนีย์ กาศจำรูญ, 2545)

- 1) ห้องสมุดจะมีสื่อหลายประเภท เนื่องจากหนังสือและสื่ออิเล็กทรอนิกส์จะยังคงอยู่ร่วมกัน ดังนั้นบรรณารักษ์จะต้องวิเคราะห์หมวดหมู่และลงรายการทางบรรณานุกรมสื่อเดิมและสื่อใหม่
- 2) บทบาทของบรรณารักษวิเคราะห์หมวดหมู่ในห้องสมุดมหาวิทยาลัยจะกว้างขึ้น โดยบรรณารักษ์จะต้องมีความสามารถในการจัดฐานข้อมูล การอธิบายลักษณะทรัพยากร มีความเข้าใจในเรื่องลำดับชั้นของข้อมูล ความสัมพันธ์ของบรรณานุกรม โครงสร้างฐานข้อมูล และความต้องการของผู้ใช้ เป็นต้น
- 3) จำนวนบรรณารักษวิเคราะห์หมวดหมู่และลงรายการทางบรรณานุกรมในห้องสมุดจะมีน้อยลง เนื่องจากวิธีการดำเนินงานเปลี่ยนไป
- 4) คำว่า “professional cataloger” อาจมีคำอื่นมาแทนที่ เพราะบรรณารักษวิเคราะห์หมวดหมู่และลงรายการทางบรรณานุกรมมีหน้าที่รับผิดชอบมากขึ้น
- 5) มีการแข่งขันจากวิชาชีพอื่น ถึงแม้บรรณารักษ์จะเป็นผู้รู้ข้อมูล แต่มีกลุ่มสาขาอาชีพอื่นที่มีความชำนาญทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการจัดการข้อมูล โดยไม่จำเป็นต้องรู้เนื้อหาสาระและการใช้สารสนเทศ
- 6) ปัจจุบันมีสำนักพิมพ์บางแห่งขายหนังสือพร้อมกับให้บริการวิเคราะห์หมวดหมู่และลงรายการทางบรรณานุกรมครบวงจร ดังนั้นบรรณารักษวิเคราะห์หมวดหมู่ฯ อาจไปทำงานที่สำนักพิมพ์แทนห้องสมุด
- 7) การเปลี่ยนโครงสร้างขององค์กร ทำให้การดำเนินงานระหว่างแผนกจัดซื้อจัดหา กับแผนกวิเคราะห์หมวดหมู่และลงรายการทางบรรณานุกรมเลื่อนหายไป
- 8) งานทำรายการสารสนเทศ (Descriptive work) จะน้อยลง แต่งานวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) และงานประเมินสารสนเทศ (Evaluation work) จะมากขึ้น
- 9) การดำเนินงานแบบใหม่ทำให้ต้องใช้วิธีการและเครื่องมือใหม่ เช่น ต้องใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตมากกว่าใช้คู่มือการจัดหมวดหมู่ คู่มือการกำหนดหัวเรื่อง และคู่มือการลงรายการบรรณานุกรม

2.5.3 งานบริการห้องสมุด

ดัชนีชี้วัดที่สำคัญในการประเมินคุณภาพของห้องสมุดคือ ความพึงพอใจของผู้ใช้ต่อบริการห้องสมุด ดังนั้นการพัฒนางานบริการใหม่ๆให้ตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ที่เปลี่ยนไปจึงเป็นสิ่งจำเป็น การปรับเปลี่ยนรูปแบบในการให้บริการในห้องสมุดมหาวิทยาลัยในต่างประเทศ สรุปได้ดังนี้

1) การขยายบริการอิเล็กทรอนิกส์และเครื่องมือในการเข้าถึงสารสนเทศ ห้องสมุดควรพัฒนารูปแบบการบริการและเครื่องมือต่างๆที่จะช่วยสนับสนุนให้ผู้ใช้สามารถเข้าถึงสารสนเทศ ดังนี้ (ARL, 2002)

- การจัดบริการที่ส่งเสริมให้ผู้ใช้เข้าถึงสารสนเทศที่ต้องการในเวลาอันรวดเร็ว อาทิ การยืมระหว่างห้องสมุด การจัดส่งเอกสาร การยืมหนังสือต่อ เป็นต้น
- การจัดทำหนังสือสารองเป็นรูปดิจิทัล และจัดระบบเชื่อมต่อให้อาจารย์สามารถส่งสารองหนังสือแต่ละภาควิชาได้เอง
- จัดบริการตอบคำถามออนไลน์ โดยผ่านโปรแกรม Chat หรือ e-mail
- จัดเตรียมเว็บท่า (Portal web) เพื่อให้ผู้ใช้สามารถค้นสารสนเทศได้ทั้งจากแหล่งที่ต้องบอกรับและสารสนเทศที่ให้เปล่า
- จัดทำแบบทบทวนความรู้ ผูกทักษะในการเรียนรู้ ทักษะการวิจัย ทักษะการใช้โปรแกรมจัดการสารสนเทศรูปแบบต่างๆ ทั้งที่เป็นตัวอักษร รูปภาพและสัตัว
- จัดทำชุดความรู้อิเล็กทรอนิกส์ในแต่ละเนื้อหา (Package of e-Content) เพื่อให้บริการแก่ชุมชน อาทิ บริษัท ห้างร้าน สมาคม หน่วยงานราชการ ฯลฯ

2) การพัฒนาฐานข้อมูลบรรณานุกรมออนไลน์ของห้องสมุด การปรับปรุงฐานข้อมูลบรรณานุกรมออนไลน์ของห้องสมุดให้สามารถใช้งานได้ดี จะเป็นประโยชน์ต่อการเชื่อมต่อนานข้อมูลบรรณานุกรมออนไลน์ของห้องสมุดอื่นๆบนอินเทอร์เน็ต ทำให้ผู้ใช้เข้าถึงรายการทรัพยากรสารสนเทศที่มีในห้องสมุดและนอกห้องสมุดได้อย่างกว้างขวาง ห้องสมุดจึงต้องบันทึกรายการบรรณานุกรมของทรัพยากรของห้องสมุดทุกรูปแบบ อาทิ ฟิล์มดนตรี รูปภาพ ฯลฯ ด้วย

3) การส่งเสริมบริการการสอนโดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสอนการรู้สารสนเทศ จากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการศึกษาที่มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ผู้เรียนจะต้องได้รับการฝึกฝนทักษะในการคิดวิเคราะห์และค้นพบความรู้ด้วยตนเอง ซึ่งต้องอาศัยการอ่านทรัพยากรสารสนเทศเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของการเรียนรู้ และมีอาจารย์ผู้สอนเป็นผู้เตรียมการวางแผนกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับเนื้อหาสาระเรื่องนั้น รวมทั้งปรับปรุงสื่อการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้หรือทบทวนความรู้ได้ด้วยตนเองทุกที่ ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน และทุกเวลาที่ใช้สะดวก การเรียนรู้ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตจึงช่วยให้ผู้เรียนขยายขอบเขตการเรียนรู้ได้กว้างขวางกว่าการเรียนรู้ในชั้นเรียน สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันระหว่างผู้เรียนด้วยกันหรือขอคำปรึกษาจากอาจารย์ โดยใช้บริการจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ หรือกระดานแลกเปลี่ยนความคิดเห็น อย่างไรก็ตาม สารสนเทศที่มีปริมาณมากนี้ มีเพียงบางส่วนเท่านั้นที่มีคุณค่าน่าเชื่อถือ และสามารถนำไปใช้อ้างอิงหรือใช้ประโยชน์ในทางวิชาการ การเรียนรู้รูปแบบใหม่นี้ผู้เรียนจึงจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาทักษะความรู้ด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ การใช้เครื่องมือค้นสารสนเทศ และรวมทั้งการประเมินค่าสารสนเทศที่ได้รับ ตลอดจนการนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม (Arp, & Woodard, 2002)

การจัดเตรียมผู้เรียนให้สามารถเรียนรู้ทักษะดังกล่าวได้ดี บรรณารักษ์จะต้องประสานงานร่วมกับอาจารย์ผู้สอน เพื่อสอดแทรกความรู้เหล่านั้นในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในรายวิชานั้นให้บรรลุผล หรืออาจทำในรูปแบบการจัดบริการให้คำปรึกษาหรือแนะนำในเรื่องต่อไปนี้

- จัดปฐมนิเทศการใช้ห้องสมุดและการใช้อินเทอร์เน็ต ในสัปดาห์แรกของภาคการศึกษา และให้บริการแนะนำการค้นหาค้นหาตัวเล่มหนังสือและวารสารตลอดภาคการศึกษา รวมทั้งจัดทำโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการในช่วงภาคฤดูร้อน

- จัดบริการเยี่ยมชมห้องสมุดตลอดภาคการศึกษา ตามตารางที่กำหนด
- จัดบริการช่วยเหลือแนะนำ/ตอบคำถามเกี่ยวกับการวิจัย มีทั้งที่ให้บริการตอบคำถามในห้องสมุดและบริการออนไลน์ผ่านเว็บไซต์ของห้องสมุด

- จัดทำคู่มือการใช้ห้องสมุดในเรื่องต่างๆไว้บนเว็บไซต์ของห้องสมุด เช่น สร้างบทเรียน ออนไลน์หรือคู่มือแนะนำ (Online tutorial or online quick guide) เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรอิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ กลยุทธ์การทำวิจัย และการรู้สารสนเทศ สอนการใช้ฐานข้อมูล OPAC การใช้ฐานข้อมูลอ้างอิง รวมทั้งวิธีการเข้าถึงสารสนเทศในฐานข้อมูลนั้นจากทางไกลได้ด้วย หรือแนะนำวิธีติดต่อใช้บริการอ้างอิง ตอบคำถามผ่านทาง e-mail หรือ chat reference services เพื่อตอบปัญหาข้อข้องใจในการใช้สารสนเทศหรือการค้นคว้า ได้ทันใจผู้ใช้บริการ สอนวิธีการค้นหาและประเมินค่าสารสนเทศบนอินเทอร์เน็ต รวมทั้งการประเมินค่าสารสนเทศจากทรัพยากรรูปแบบอื่นๆ ด้วย ฯลฯ เพื่อให้ผู้ใช้สามารถทบทวนหรือฝึกทักษะเหล่านั้นได้ตลอดเวลาที่สะดวกจะเรียนรู้

- จัดทำรายการทรัพยากรอิเล็กทรอนิกส์ที่มีในห้องสมุดในหัวข้อต่างๆ
- จัดบริการส่งเสริมการเรียนรู้ อาทิ บริการหนังสือสำรอง จะจัดส่งรายชื่อหนังสือสำรองให้แก่ผู้ใช้ที่ขอมาโดยส่งทาง e-mail หรือเข้ามาใช้ที่เว็บไซต์ของห้องสมุด

- บริการสื่อการสอนให้กับอาจารย์ในชั้นเรียนหรือให้บริการรายการสื่อที่อาจารย์กำหนดให้นักศึกษาค้นคว้าบนเว็บไซต์ของศูนย์สื่อของห้องสมุด

- จัดบริการพิเศษสำหรับรายวิชาต่างๆที่ติดต่อขอใช้โดยตรง ได้แก่ บริการคอมพิวเตอร์เพื่อการสืบค้นสารสนเทศออนไลน์ พร้อมทั้งให้อนุญาตให้บันทึกผลงานดิจิทัลของตนเองได้ หากพิมพ์ข้อความจะคิดค่าบริการตามจำนวนหน้า บริการห้องสัมมนากลุ่ม บริการศูนย์การเรียนรู้สำหรับนักศึกษาเพื่อแนะนำการเขียนรายงานและโครงการ วิจัย วิธีการค้นหาและประเมินค่าสารสนเทศก่อนนำไปใช้ เป็นต้น

- จัดการอบรมสัมมนาสำหรับอาจารย์และนักวิชาการในการใช้เครื่องมือสืบค้นต่างๆ อาทิ Web OPAC ฐานข้อมูลวารสารอิเล็กทรอนิกส์ การเขียนอ้างอิง การสร้าง การจัดทำเว็บเพจของรายวิชา

- การสอนวิชาการรู้สารสนเทศ อาจทำใน 2 ลักษณะคือ สอนเป็นรายวิชาแยกต่างหาก กับการสอนโดยการบูรณาการเข้ากับรายวิชา ซึ่งจากรายงานการศึกษาสภาพปัจจุบันของห้องสมุดมหาวิทยาลัยในสหราชอาณาจักรของ Brophy, Craven, & Fisher (1998) มีความเห็นว่า การสอนการรู้สารสนเทศโดยการบูรณาการเข้ากับรายวิชาจะได้ผลดีมากกว่าการสอนแยกต่างหาก ซึ่งในการสอนแบบบูรณาการนั้น บรรณารักษ์จะต้องมีส่วนร่วมในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ของนักศึกษาร่วมกับอาจารย์ เพื่อจะได้จัดเตรียมทรัพยากรสารสนเทศและบริการที่เกี่ยวข้องเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ในเรื่องนั้นๆ ได้อย่างเหมาะสม

- การปรับปรุงการใช้เนื้อที่ของห้องสมุดเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้และการวิจัยห้องสมุดควรจัด เตรียมเนื้อที่ให้สอยภายในห้องสมุดให้สามารถสนับสนุนการเรียนรู้และการวิจัยของสถาบัน อาทิ ห้องเรียน ห้องบริการสื่อการเรียนที่บรรณารักษ์และอาจารย์สามารถใช้เพื่อจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องสมุดได้อย่างเหมาะสม ห้องประชุมกลุ่ม และห้องสัมมนาที่ผู้เรียนสามารถใช้ประชุม/พบปะเพื่อปรึกษาหารือหรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทบทวนความรู้ หรือผลิตผลงาน เนื้อที่ให้สอยภายในห้องสมุดจึงควรเป็นเนื้อที่ที่จัดเตรียมไว้เพื่อการเรียนรู้รูปแบบใหม่ มีการจัดเตรียมอุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ในลักษณะห้องเรียนที่มีอุปกรณ์การสื่อสารไร้สายไว้บริการ มีบริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้าไว้ช่วยเหลือผู้ใช้อยู่ใกล้เคียง ขยายเวลาบริการห้องสมุดให้มากขึ้น โดยการจัดบริการออนไลน์รูปแบบต่างๆ พัฒนาการให้บริการสื่อสิ่งพิมพ์ให้ผู้ใช้เข้าถึงสิ่งพิมพ์ได้สะดวกโดยจัดเป็นศูนย์เก็บเอกสารที่มีผู้ใช้น้อย และจัดบริการส่งเอกสารที่ผู้ใช้อยู่ต้องการ

3. กรอบแนวคิดการวิจัย

เนื่องจากอาจารย์ผู้สอนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดเนื้อหา กิจกรรมและกระบวนการเรียน การสอน ความร่วมมือระหว่างอาจารย์ผู้สอนและบรรณารักษ์ในการพัฒนาห้องสมุดให้เป็นแหล่งส่งเสริม กระบวนการเรียนรู้จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้ผู้บริหารห้องสมุดหรือสถานศึกษาจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ ในการสนับสนุนให้ห้องสมุดสามารถดำเนินการตามบทบาทที่พึงประสงค์ในด้านการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ ของผู้เรียนในสถานศึกษานั้นๆ ได้อย่างแท้จริง งานวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นการศึกษาบทบาทของอาจารย์ ผู้บริหารห้อง สมุดและสถานศึกษา และบรรณารักษ์ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนา รูปแบบห้องสมุดที่ เหมาะสมในการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน

สำหรับแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยครั้งนี้ ตามที่ผู้วิจัยได้ศึกษาและ วิเคราะห์วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องใน 2 ประเด็นคือ 1) ความต้องการใช้บริการห้องสมุดเพื่อสนับสนุน การจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน และ 2) บทบาทของห้องสมุดมหาวิทยาลัยใน การส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

3.1 ความต้องการบริการห้องสมุดเพื่อสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน เนื่องจากการจัดบริการของห้องสมุดต้องเชื่อมโยงกับการจัดการเรียนการสอนของอาจารย์ และความต้องการ ในการใช้บริการห้องสมุดของอาจารย์ ดังนั้นการกำหนดรูปแบบการบริหารและบริการห้องสมุด จึงต้องทราบว่า อาจารย์ใช้เทคนิคและวิธีการสอนแบบใด และมีความต้องการใช้บริการห้องสมุดและปัญหาในการใช้ห้องสมุดเพื่อ สนับสนุนการจัดการเรียนการสอนอย่างไร

3.1.1 เทคนิคหรือวิธีการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน ประกอบด้วย 1) การจัดการเรียนการสอนที่เน้นการเรียนรู้จากครู ได้แก่ การสอนเป็นทีม (Team teaching) 2) การจัดการเรียน การสอนที่เน้นการเรียนรู้จากผู้เรียนร่วมชั้น ได้แก่ การสอนโดยเพื่อนร่วมชั้น (Peer teaching) การอภิปรายกลุ่ม (Small group discussion) การระดมสมอง (Brainstorming) การสัมมนา (Seminar) การแสดงบทบาทสมมติ (Role playing) และการเรียนแบบร่วมเรียนรู้ (Cooperative learning) 3) การจัดการเรียนการสอนที่เน้นการ เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ ได้แก่ การสอนโดยใช้บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน (Computer-aided instruction) การศึกษาค้นคว้าอิสระ (Independent study) การเรียนจากแหล่งเรียนรู้ (Resource-based learning) การ เรียนการสอนโดยใช้สื่อโสตทัศนวัสดุ (Audiovisual-based instruction) และการเรียนการสอนผ่านฐานการ เรียนรู้จากเครือข่าย (Web-based learning) และ 4) การจัดการเรียนการสอนที่เน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ หรือกรณีศึกษา ได้แก่ การฝึกปฏิบัติ (Laboratory teaching) การสอนในคลินิก (Clinical teaching) และการ สอนแบบแก้ปัญหา (Problem-based learning)

3.1.2 ความต้องการบริการห้องสมุดเพื่อสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของ ผู้เรียน ประกอบด้วย

1) ความต้องการด้านทรัพยากรและสื่อการเรียนรู้ ได้แก่ ความต้องการให้ห้องสมุดจัดเตรียมสื่อ การเรียนรู้ที่มีในห้องสมุด จัดหาสื่อการเรียนรู้จากแหล่งอื่น จัดทำฐานความรู้ จัดให้มีฐานข้อมูล และดำเนินการ ผลิตสื่อ ที่สอดคล้องกับหลักสูตรหรือการเรียนการสอนรายวิชา

2) ความต้องการด้านสถานที่ เครื่องมือและอุปกรณ์สำหรับการสืบค้น/แสวงหาความรู้ ได้แก่ ความ ต้องการให้ห้องสมุดจัดให้มีห้องที่เอื้อต่อการเรียนการสอนรูปแบบต่างๆภายในห้องสมุด จัดให้มีอุปกรณ์และสื่อ

การสอน จัดให้มีคอมพิวเตอร์สำหรับการค้นคว้าทั้งภายในและภายนอกห้องสมุด และจัดทำเครื่องมือช่วยค้นสารสนเทศที่หลากหลายและมีประสิทธิภาพ

3) ความต้องการด้านบทบาทบรรณารักษ์/นักสารสนเทศ ได้แก่ ความต้องการให้บรรณารักษ์/นักสารสนเทศร่วมมือกับอาจารย์ในการวางแผนการสอน ให้คำแนะนำแก่อาจารย์ในการจัดเตรียมทรัพยากรและสื่อการเรียนรู้ที่มีในห้องสมุดที่สอดคล้องกับเนื้อหาวิชาที่สอน ชี้แนะสื่อหรือแหล่งเรียนรู้อื่นๆ ที่สอดคล้องกับเนื้อหาวิชาที่สอน ช่วยเหลือหรือแนะนำการหาข้อมูลเพื่อผลิตเอกสารประกอบการสอนในรายวิชาต่างๆ และช่วยสอนนักศึกษาเพื่อเพิ่มพูนทักษะการรู้สารสนเทศที่จำเป็นต่อการศึกษาระดับอุดมศึกษา

3.1.3 ปัญหาการใช้บริการห้องสมุดเพื่อสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน ประกอบด้วย

1) ปัญหาด้านสภาพห้องสมุด ประกอบด้วย สถานที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการสนับสนุนการสอน สื่อการเรียนรู้ในห้องสมุดไม่เหมาะสม ขาดการจัดทำฐานความรู้ในระบบเครือข่ายของห้องสมุด บุคลากรขาดความรู้ความสามารถในการผลิตสื่อที่ส่งเสริมความรู้ในสาขาวิชา ขาดคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสำหรับการสืบค้นทั้งภายในและภายนอกห้องสมุด ขาดฐานข้อมูลสำหรับการค้นคว้าสารสนเทศที่สอดคล้องกับเนื้อหาวิชาต่างๆ

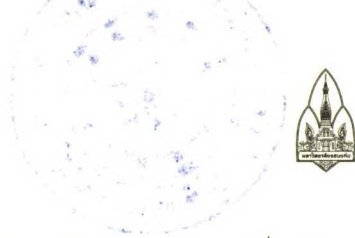
2) ปัญหาด้านบทบาทบรรณารักษ์/นักสารสนเทศ ได้แก่ บรรณารักษ์/นักสารสนเทศไม่มีความรู้เกี่ยวกับหลักสูตรที่เปิดสอนในมหาวิทยาลัย ไม่มีความรู้ในสาขาวิชาที่จะช่วยอาจารย์ในการสนับสนุนการเรียนการสอน ไม่เข้าใจการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน ไม่มีความรู้ความสามารถในการชี้แนะแหล่งเรียนรู้ที่สอดคล้องกับเนื้อหาวิชาที่สอน ไม่มีความสามารถในการสอนนักศึกษาเพื่อเพิ่มพูนทักษะการรู้สารสนเทศ ไม่มีเวลาในการวางแผนการจัดการเรียนการสอนร่วมกับอาจารย์

3) ปัญหาด้านตัวอาจารย์เอง ได้แก่ อาจารย์ไม่เห็นความสำคัญของห้องสมุดและบรรณารักษ์ในการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอน ไม่เปิดโอกาสให้บรรณารักษ์มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน ไม่เชื่อมั่นในความรู้ความสามารถของบรรณารักษ์ทำให้ไม่เกิดความร่วมมือในการจัดการเรียนการสอน ไม่มีเวลาในการวางแผนการจัดการเรียนการสอนร่วมกับบรรณารักษ์

3.2 บทบาทของห้องสมุดมหาวิทยาลัยในการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน ห้องสมุดเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของสถาบันอุดมศึกษา การผลักดันให้ห้องสมุดมีบทบาทในการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนของสถาบันอุดมศึกษา มีความจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนในระดับนโยบาย โดยผู้บริหารทั้งระดับมหาวิทยาลัยและผู้บริหารของห้องสมุดต้องเห็นความสำคัญของห้องสมุดในเรื่องนี้อย่างชัดเจน มีการกำหนดกลยุทธ์และวิธีการดำเนินการที่จะส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนระบบการบริหาร ระบบการทำงาน โครงสร้างพื้นฐาน การบริการและบุคลากรของห้องสมุด ดังนั้นการกำหนดรูปแบบการบริหารและการบริการห้องสมุดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน จึงมีแนวคิดในด้านบทบาทของห้องสมุดดังนี้

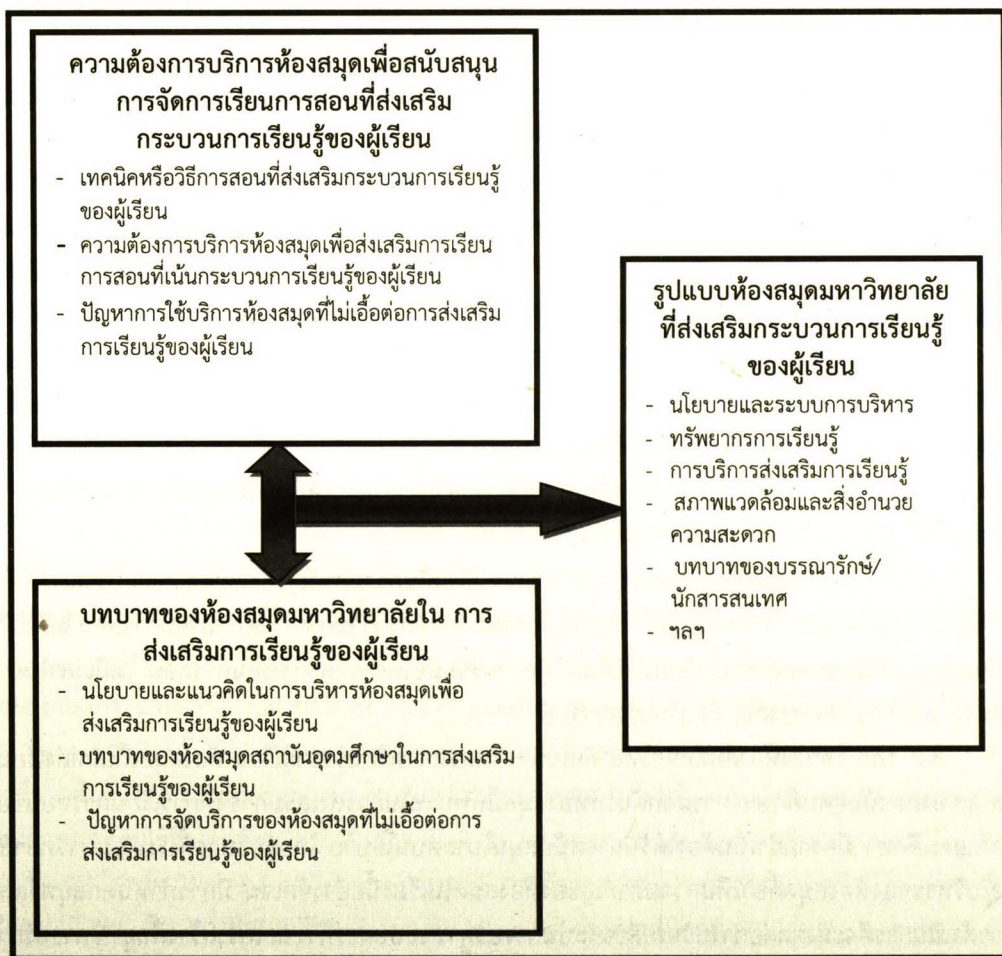
3.2.1 นโยบายและแนวคิดการบริหารห้องสมุดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน ได้แก่ ปรัชญาและนโยบายระดับมหาวิทยาลัยและหรือระดับห้องสมุด และระบบการบริหารที่เอื้อต่อการจัดบริการที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน

3.2.2 บทบาทของห้องสมุดในการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน ได้แก่ บทบาทด้านทรัพยากรและสื่อการเรียนรู้ บทบาทด้านสถานที่ เครื่องมือและอุปกรณ์สำหรับการสืบค้น/แสวงหาความรู้ และบทบาทของบรรณารักษ์/นักสารสนเทศ

3.2.3 ปัญหาการจัดบริการห้องสมุดเพื่อสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน ประกอบด้วย ปัญหาด้านสภาพห้องสมุด ปัญหาด้านบทบาทบรรณารักษ์/นักสารสนเทศ และปัญหาด้านอาจารย์

กรอบแนวคิดการวิจัย นำเสนอดังปรากฏในแผนภาพที่ 1 ข้างล่างนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย